

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Špela Fabjan

Evropskost Rusije

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Špela Fabjan

Mentorica: doc. dr. Cirila Toplak

Evropskost Rusije

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Evropskost Rusije

Z vprašanjem evropskosti Rusije se ukvarjajo že stoletja. Včasih so jo prištevali, spet drugič izločali iz Evrope. Geografsko je evrazijska država, saj leži na obeh kontinentih. Rusko pravoslavje je bilo tisto, ki je najbolj zaznamovalo Rusijo, saj so mnogi v pravoslavju videli tisto ločnico, ki ločuje Rusijo od Evrope. Prvi, ki jo je politično in kulturno približal Evropi, je bil Peter Veliki. V 19. stoletju je v okviru Svete alianse postala evropska velesila in krojila usodo tedanje Evrope. Proti koncu stoletja je zaradi svoje nenehne zaostalosti začela izgubljati moč. V državi so se začele razvijati revolucionarne sile, ki jim je z revolucijo uspelo zrušiti več stoletni carski režim. Za Rusijo se je začelo novo obdobje. Po drugi svetovni vojni je Sovjetska zveza postala svetovna velesila, vendar je bila izločena iz zahodno-evropskega povezovanja. Si je pa v okviru Varšavskega pakta, ki je nastal kot odgovor na zahodni vojaški pakt NATO, podredila države tako imenovanega vzhodnega bloka. Po razpadu Sovjetske zveze je Rusija izgubila svojo moč in začela se je spet obračati na Zahod. Zelo pomembno je postalo sodelovanje med Rusijo in EU. V prihodnosti si Rusija predvsem želi biti enakovreden partner pri odločanju v Evropi.

Ključne besede: Evropa, Rusija, evropskost.

Russian Europeanness

The question of Russian Europeanness occupied people for centuries. At times it was considered a part Europe and at other times not. Geographically it is an Eurasian state, since it lies on both continents. Russian Orthodox Church really labeled Russia, because for many it was the dividing line between Russia and Europe. Peter the Great was the first who brought Russia closer to Europe politically as well as culturally. In 19th century it became a European superpower and shaped its fate. But towards the end of the century it started to lose power because of its backwardness. The development of revolutionary powers enabled the collapse of the centuries-long tsar regime. A new era started for Russia. After the Second World War it became a world power, but it was not part of Western-European integration. As an answer to Western military pact NATO, Russia formed the Warsaw pact, with which it subjected countries of the Eastern bloc. After the disintegration of the Soviet Union Russia lost its powers and started turning to the West again. Cooperation with the EU became very important. In the future, Russia wants to be an equal partner in decision-making in Europe.

Key words: Europe, Russia, Europeanness.

Kazalo

1 UVOD	6
2 TEORETSKO IZHODIŠČE	8
2.1 EVROPA IN EVROPSKA IDEJA	8
2.2 EVROPSKOST IN EVROPSKA IDENTITETA	9
2.3 EVROPSKI NAČRTI ZA ZDRUŽITEV	12
3 RAZVOJ RUSKE ZGODOVINE	15
3.1 RUSIJA V EVROPSKIH NAČRTIH.....	16
3.2 PETER VELIKI	17
3.3 KATARINA VELIKA	19
3.4 19. STOLETJE OZIROMA EVROPSKO OBDOBJE.....	21
3.5 PRED REVOLUCIJO.....	25
3.6 LENIN, BOLJŠEVIZEM, SOVJETSKA DRŽAVA IN STALIN.....	26
3.6.1 Vladimir Uljanov Lenin.....	27
3.6.2 Revolucija.....	28
3.6.3 Boljševizem	30
3.6.4 Stalin in Sovjetska zveza	31
3.6.5 Hladna vojna.....	35
3.6.6 Obdobje Hruščova, Brežnjeva in Gorbačova	37
3.6.7 Razpad Sovjetske države in prihod Jelcina	40
4 RUSKA KULTURA	43
4.1 RUSKO PRAVOSLAVJE	50
4.2 SLOVANOFILI IN ZAHODNJAKI.....	52
4.3 RUSKA EMIGRACIJA	54
5 RUSKA FEDERACIJA	56
5.1 RUSKA FEDERACIJA IN EVROPSKA UNIJA	57
5.2 ORGANIZACIJA ZA VARNOST IN SODELOVANJE V EVROPI.....	63
5.3 SVET EVROPE	63
6 SKLEP	65
7 LITERATURA	68

Seznam kratic

EGS	Evropska gospodarska skupnost
EU	Evropska unija
Euratom	Evropske skupnosti za atomsko energijo
KPSZ	Komunistična partija Sovjetske zveze
KVSE	Konferenca o varnosti in sodelovanju v Evropi
NATO	Organizacija severnoatlantskega sporazuma
NDR	Nemška demokratična republika
NKVD	Ljudski komisariat za notranje zadeve
OVSE	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
PCA	Sporazum o partnerstvu in sodelovanju
RF	Ruska federacija
RPC	Ruska pravoslavna cerkev
SND	Skupnost neodvisnih republik
SZ	Sovjetska zveza
ZDA	Združene države Amerike
ZRN	Zvezna republika Nemčija
ZSSR	Zveza sovjetskih socialističnih republik

1 Uvod

Ali je Rusija del Evrope ali ne? To je vprašanje s katerim se ukvarjajo že stoletja tako v Evropi kot v Rusiji. Kaj Rusijo ločuje in kaj jo združuje z Evropo? Vsekakor je sam pojem evropskosti zelo spremenljiv in dejstvo je, da je Rusija del te spremenljivosti.

Ob tem se postavlja tudi vprašanje, kaj pravzaprav pomeni pojem Evropa, in kaj, oziroma kakšen je bil razvoj same evropske ideje. Razumemo jo na več načinov, saj ne pomeni »le geografske kategorije, temveč tudi kulturni in politični koncept« (Toplak 2003, 18). Rusija v bistvu leži na dveh kontinentih, zato je geografsko največkrat imenujemo evrazijska. Politično in kulturno pa je zelo težko opredeljiva. Novejše debate o njeni evropskosti je nedvomno sprožil konec hladne vojne in razpad Sovjetske zveze, saj so se spet odprle možnosti združevanja Rusije in Zahodne Evrope.

Evropskost Rusije se je torej skozi zgodovinska obdobja zelo spreminjalo. Prvi, ki je Rusijo približal Evropi, je bil nedvomno Peter Veliki, ki se je lotil predvsem kulturnega in političnega približevanja Rusije. V 19. stoletju je Rusija dejansko krojila usodo Evrope. V času Sovjetske zveze pa se je postala ena od vodilnih držav sveta in dominirala v Vzhodni Evropi, v državah Vzhodnega bloka.

V svoji diplomski nalogi bom skušala opredeliti evropskost oziroma neevropskost Rusije skozi njen zgodovinski razvoj, kjer bom izpostavila ključna obdobja, dogodke ter osebnosti. Analizirala bom značilnosti ruske kulture, miselnosti in vere, ki so pomemben vidik pri obravnavanju značilnosti neke družbe. Lotila pa se bom tudi sedanjih odnosov med Rusijo in Evropo, predvsem odnosov in sodelovanja med Evropsko unijo in Rusko federacijo.

STRUKTURA

Za opredelitev evropskosti Rusije je potrebno najprej opredeliti, kaj pomeni Evropa in evropska ideja ter kakšna je evropska identiteta. Tako je prvo poglavje namenjeno uvodnim besedam, drugo poglavje pa opredeljuje samo evropskost in ključne pojme, ki so pomembni za razumevanje same evropskosti Rusije.

V tretjem poglavju se bom lotila analize evropskosti Rusije skozi njena zgodovinska obdobja in znotraj tega vzpostavila ključna obdobja in osebnosti, ki so bile pomembne za njen razvoj kot evropske ali neevropske države.

Kultura je pomembne vidik pri razumevanju neke skupnosti, zato bom v četrtem poglavju predstavila rusko kulturo, miselnost in njeno vero, ki je zelo pomembna pri oblikovanju same kulture.

Njen sedanji odnos z Evropo bom predstavila v petem poglavju. Znotraj tega poglavja bom izpostavila predvsem odnos in sodelovanje z Evropsko unijo.

Zadnje, šesto poglavje pa je namenjeno mojim ugotovitvam in zaključkom.

HIPOTEZA

Hipoteza ki jo bom preverjala v diplomski nalogi:

Ali je Rusija evropska država ali ne, na osnovi kriterijev, doslej opredeljenih v teoriji.

METODOLOGIJA

Pri svojem delu bom uporabljala deskriptivno metodo, ki jo bom uporabljala za pojasnjevanje pojmov, ki so ključni za pomen razumevanje evropskosti Rusije. Uporabila bom tudi analizo sekundarnih virov, s katerimi bom preučila področje, ki ga obravnavam v diplomski nalogi.

CILJI

Cilj naloge je ugotoviti evropskost oziroma neevropskost Rusije skozi analizo. Najprej bom skušala opredeliti, kaj sploh je Evropa in evropska ideja in kakšna je evropska identiteta. Skozi analizo ruske zgodovine od Petra Velikega naprej, njene kulture in njenih odnosov z drugimi evropskimi državami, in predvsem danes z njenimi odnosi z Evropsko unijo, bom skušala prikazati njeno evropskost in njeno mesto znotraj evropske ideje.

2 Teoretsko izhodišče

V tem poglavju bom skušala razložiti, kaj pravzaprav pomeni Evropa in evropska ideja, kakšna je evropska identiteta in kultura. Opredelila bom pojme, ki so ključni za razumevanje same evropskosti. Ti pojmi so Evropa, evropska ideja, evropska kultura, evropska identiteta in evropskost. Na koncu pa bom še analizirala razvoj evropskih načrtov oziroma same evropske ideje.

2.1 Evropa in evropska ideja

Definicija Evrope in njenih meja se je skozi stoletja zelo spreminjala. Za stare Grke in Rimljane je bila povezana bolj z mitom kot z znanostjo (Hay 1995, 23). Do konca 18. stoletja je bila pojem, ki je pokrival določene naznačene in nedvoumne predpostavke in se je večinoma pojavljal kot geografski koncept, vsekakor pa ni bil koncept, ki bi imel točno določen pomen. V 15. stoletju so nato Evropo začeli enačiti s krščanstvom. V obdobju razsvetljenstva v 18. stoletju je bila prvič istovetna s civilizacijo. Po Francoski revoluciji pa je postala ideja Evrope predmet politične debate (den Boer 1995, 13-14). Vsebina pojma Evropa, je danes večpomenska in večplastna (Bebler 2007, 15).

Evropa je relativno moderna ideja, ki je postopoma zamenjala koncept inačenja Evrope s krščanstvom. Kmalu je zavest o evropskosti premagala krščansko skupnost. Voltaire je Evropo opisal kot veliko republiko razdeljeno na države, ki med seboj sodelujejo, vse imajo enake verske temelje, načela javnega prava in državnštva (Davies 1997, 7).

Evropska ideja je bila mobilizacijski dejavnik in ne samo utopični ideal. Ni izhajala iz zavesti o evropski kulturi, ampak iz interesov za skupno evropsko politiko. Je sklop teorij o oblikovanju političnega prostora na evropski celini. Prva evropska ideja je nastala v renesansi, prva zlata doba evropske ideje, pa je bilo pred razsvetljsko obdobje verskih spopadov. Rojstvu evropske ideje je predvsem botrovala volja do prevlade nad svetom (Toplak 2003, 18-20).

Po den Boerju so trije glavni elementi zgodovine evropske ideje identifikacija Evrope s svobodo, krščanstvom in civilizacijo. Do 19. stoletja je bila Evropska ideja predvsem zgodovina ločenih konceptov, potem pa je postala zgodovina evropske kulture sama ideja. Evropska ideja je postala predmet političnih debat in prevzela je ideološko dimenzijo (den Boer 1995, 13-14).

Prvi, ki je Evropo uporabil kot mobilizacijski dejavnik, je bil papež Pij II. v vojni proti Turkom. Šlo je za boj za obrambo in očiščenje Evrope. Zanj je bila Evropa ne samo zemljepisno zaokrožena celota, ampak tudi versko enoten prostor (Toplak 2003, 45).

Sapov se ukvarja tudi z vprašanjem ruske ideje, ki je po njegovem simboličen pojem, ki označuje celoto posebnosti ruske kulture in miselnosti v celotni zgodovini. V ožjem smislu pa pomeni raven nacionalnega samozavedanja v posamičnem trenutku zgodovine (Sapov 1998).

2.2 Evropskost in evropska identiteta

Glavne geopolitične sestavine evropske civilizacijske konstelacije so zahodno judovsko-krščanska, rusko-slovanska in islamsko-turška civilizacija, saj so evropsko modernost oblikovale vse tri civilizacije. Civilizacija pomeni družino ali konstelacijo, ki so odprte za notranje spremembe in se lahko prilagodijo novim okoliščinam. Države so bile glavni dejavnik pri oblikovanju zgodovine, civilizacijska perspektiva pa pojasnjuje kulturne, politične in geografske dejavnike, ki so skupaj osnovali modernost. Vsaka obravnava Evrope mora vključevati tudi dejavne odnose z vzhodom, saj se je velik del evropske civilizacije oblikoval v odnosih z dvema evrazijskima civilizacijama, z rusko in islamsko, pa tudi zato, ker se izvori evropske civilizacije skrivajo v prisvajanju plodov vzhodnih civilizacij. Evropa se je v bistvu izoblikovala v medsebojnem vplivanju, kulturnem izposojanju, križnem oplajanju in razpršitvah svojih civilizacij. Na primer, zahodna judovsko-krščanska civilizacija je sama konstelacija družb, ki so jih oblikovali države in imperiji skupaj s krščansko in rimsko dediščino. Ta civilizacija je oblikovala zahodno svetovno zgodovino, njene značilnosti pa so univerzalistična kultura

znanosti, glasbe in umetnosti, revolucionarna tradicija, civilna družba, nastanek demokratičnih svoboščin in republikanska vladavina (Delanty in Rumford 2008, 49–5).

Po Morinu, kultura pomeni značilnosti posamezne skupnosti, civilizacija pa je tisto, kar se prenaša med skupnostmi (Bugge 1995, 114). Toplakova meni, da je »Evropska zgodovina manifestacija evropske kulture«. Skupna evropska kultura naj bi bila osnova in del zahodne civilizacije, h kateri se štejejo tudi naslednice prvotne evropske kulturne dediščine (ZDA, Kanada, Avstralija in Nova Zelandija). Najpogosteje se evropska kultura opisuje kot judovsko-krščansko-grško-latinska, heterogena in razsvetljenska, ki jo določajo tudi demokracija, racionalizem in humanizem. Evropa v bistvu pomeni kulturni in tudi politični koncept (Toplak 2003, 10-18).

Rusija, ki ima korenine v bizantinskem izročilu, je pomembni del evropske civilizacijske konstelacije. Njen južni del je bil veliko dlje del Evrope, kot številne druge regije, ki jih imamo za osrčje Evrope. Rusija je posebna civilizacija, ki se razlikuje od zahodne, saj je evrazijska civilizacija s koreninami v pravoslavnem izročilu. Po padcu Bizanca se je utrdila kot samostojna civilizacija, v kateri se prepletata krščanska dediščina in slovanska evrazijska kultura. Mešanica zahodnih in vzhodnih, azijskih in evropskih prvin, je bila določujoča značilnost ruske civilizacije in tudi izhodišče za njeno pot v modernost. Rusija je bila kot evropska civilizacija središnja točka za vzhodne Slovane in tudi za tiste zahodne Slovane, ki so se poistovetili s slovanskim kulturnim projektom, kakršen se je uveljavljal od osemnajstega stoletja dalje. Politični in kulturni program Petra Velikega, je bil prizadevanje za uveljavitev zahodne podobe Rusije. V 19. stoletju je bilo postavljanje meje med Evropo in Azijo na Uralu poskus dokazati, da ima Rusija evropsko in azijsko plat. Oktobrska revolucija pa je bila nedvomno mogoča le zaradi vplivov zahodne revolucionarne tradicije. Komunistični program Sovjetske zveze je bil glavni izraz protimodernosti, ki pa je bila proizvod evropske civilizacije, ki je izhajala iz zahodne tradicije in evrazijske in klasične tradicije. Tudi v sodobni Rusiji se ponovno odvija pogajanje med temi tremi tradicijami (Delanty in Rumford 2008, 51–52).

Šabec trdi, da je »Evropskih identitet toliko, kolikor je nacionalnih identitet«, saj so te še vedno glavne nosilke skupnostnih identifikacij ljudi, ki ne obstajajo brez stereotipnih praks karakteriziranja tistih, ki ne spadajo v določeno skupnost. Pri formiranju identitete posamezne nacije je zelo pomembna vloga nacionalnih zgodovin in kolektivnih spominov. Pri Evropejcih politične in gospodarske integracije sigurno krepijo zavest o prisotnosti sosednjih nacij, a hkrati tudi izpostavljajo lastne kulturne značilnosti, ki jih ločijo od sosedov (Šabec 2006, 82- 83). Stereotipi Ruse označujejo kot nepredvidljive, a odkrite, gostoljubne, dobrosrčne po naravi komunistične, solidarne in stoično herojske, navznoter pa so zelo neosveščeni in samodestruktivni (Šabec 2006, 117).

Funkcioniranje stereotipov pojasnjuje koncept "drugega". Označevanje nekoga kot "drugega" poteka vzporedno s stereotipiziranjem, obema procesoma je cilj nadzor nad nasprotji in ustvarjanjem meja med legitimnim in nelegitimnim. Težko je določiti, kdaj so se stereotipi pojavili, so pa v času formiranja nacionalnih držav v Evropi v 18. in 19. stoletju nastali nacionalni oziroma etnični stereotipi. Njihova uveljavitev se je začela izrazito kazati do Neevropejcev oziroma Nefrancozov itd. Ta evropski nacionalizem je spodbujal diskriminacijo znotraj samih evropskih držav (Šabec 2006, 36 – 37). Šabec tako pravi »evropejstvo v največji meri konstituira ravno pomembne "druge"« (Šabec 2006, 136).

Evropska identiteta se pojavlja na različnih ravneh (osebne, kolektivne in širši kulturni modeli). Lahko jo je zasnovati kot svetovljansko, ki se prej udejanja v kulturnih modelih družbene ali civilizacijske identitete kot pa v obliki nadnacionalne. Kot svetovljanska je evropska identiteta oblika postnacionalnega samorazumevanja, ki se izraža znotraj in zunaj nacionalnih identitet. Danes je najvplivnejši izraz evropske identitete »enotnost v različnosti«, to je postalo geslo, ki opredeljuje politično in kulturno identiteto EU. Dejstvo je, da se evropska identiteta kaže na različnih ravneh, kulturnih in političnih in je predmet nasprotovanj (Delanty in Rumford 2008, 72–73).

2.3 Evropski načrti za združitev

Prvi, ki je Evropo uporabil kot mobilizacijski dejavnik, je bil Enej Silvij Piccolomini-Pij II. v vojni proti Turkom. Šlo je za obrambo in očiščenje Evrope, ki jo je prepoznaval kot versko enoten prostor. Jurij Podjebradski si je v 15. stoletju zamislil prvo evropsko federacijo. To bi bila Evropa novih držav in ne več Evropa cesarja in papeža. Načrta sta temeljila na isti predpostavki, to je, da bomo skupaj močnejši v boju proti drugim. 200 let kasneje pa je Emeric Cruce prinesel novosti s tem, da je poudarjal ekonomske prednosti takšne zveze. Zavzemal se je za trajen in vsesplošen mir, ki je predpogoj za prosto trgovino. Z Williamom Pennom je združena Evropa na papirju dobila politiko in vizijo. Njegov *Esej v prid sedanjemu in prihodnjemu miru v Evropi* je bil pobuda za mir, zasnovana na pravičnosti. Zbirali naj bi se v generalnem zboru ali parlamentu, v katerem bi po njegovem seveda sodelovali tudi Turki in Rusi (Toplak 2003, 45-61).

V evropskem političnem prostoru 19. stoletja so se soočali konservativci, liberalci in demokrati, konservativci so bili tisti, ki so spet obrnili evropski odnos do Rusije. V času turške nevarnosti so Evropejci v Rusiji videli branik pred Turki, razsvetljence pa je razočarala kot necivilizirana napol azijska država. V 19. stoletju so konservativci pravili, da lahko samo Rusija reši propadajoč zahod evropske celine. Liberalci so Evropo začeli deliti na Zahodno, ki je bila liberalna, in Vzhodno, ki je bila konservativna. K Zahodu so spadale tudi ZDA, k Vzhodu pa Rusija. Ta delitev se je močno zasidrala v moderni politični misli, saj se še danes ravnamo po tej delitvi (Toplak 2003, 76).

Novembra 1814 se je začelo zasedanje Dunajskega kongresa, na katerem sta imeli vodilno vlogo Rusija in Anglija. Načelo legitimizma je bil temelj nove razdelitve Evrope. Na temelju protirevolucionarnih načel, se je vzpostavil nov evropski državni red. Bil je to tudi ustanovni kongres protirevolucionarne internacionale, ki je imela za nalogo preprečiti in zatreti razvoj buržoazno demokratičnih gibanj. Rusija, Prusija in Avstrija pa so se združile v Sveti aliansi kot izvršnemu organu kontrarevolucionarne internacionale. Njen glavni motiv je bilo ohranjanje statusa quo, Metternich je bil njen oblikovalec in generalni sekretar. V ta namen so začele nastajati mednarodne

revolucionarne demokratične organizacije, ki so se borile proti fevdalno- absolutistični reakciji v Evropi. Posebno mesto znotraj tega boja je dobil boj proti ruskemu carizmu, ki so ga demokrati označevali kot mednarodnega žandarja Evrope (Britovšek 1980, 17-22).

Victor Hugo je bil tisti, ki je leta 1851 prvič uporabil izraz *Združene države Evrope*. *Srednja Evropa* pa je bila ideja Friedricha Neumanna. Šlo naj bi za povečanje zavezništva Nemčije in Rusije z balkanskimi državami in Italijo. Evropa bi se razdelila na dva bloka, en zid bi ločil Francijo in Veliko Britanijo, drugi pa Rusijo od Srednje Evrope. Richard Coudenhove Kalergi si je zamislil *Panevropo*. Po prvi svetovni vojni se je svet razdelil na velesile: Ameriko, Veliko Britanijo, Rusijo in vzhodnoazijski imperij. Po njihovem zgledu bi morala Evropa najti pot do največje možne avtonomije navznoter in federacije navzven, ker so države postajale odveč. Zgledovali naj bi se po Panameriki. Prva naloga Panevrope bi bilo ohranjanje miru, blaženje mednacionalnih konfliktov z brisanjem meja in varovanje pred rusko grožnjo. Ruski boljševizem mu je bil dokaz, da v Rusiji ni bila razširjena evropska civilizacija (Toplak 2003, 79-101).

Pomemben korak k mednarodnemu povezovanju, je bil ustanovitev *Društva narodov*, ki je bil predhodnik *Organizacije združenih narodov*. V njem so imele stalno mesto velike sile: Francija, Velika Britanija, Japonska, Italija, Nemčija in Sovjetska zveza (Južnič 1985, 67).

Evropa prve polovice 20. stoletja je bila še vedno predvsem Evropa narodov. Večina načrtov o evropskem povezovanju je izpostavljala ekonomsko sodelovanje, vendar evropske države še niso bile pripravljene na odpoved nacionalni suverenosti glede trgov in carin. Vsi pomembni načrti so se stekali v *Združene narode Evrope* Aristidea Brianda, ki sta ga bogatila dva nova in pomembna elementa: senzibilizacija politike za vprašanje manjšin in koncept neposredne jurisdikcije evropske vlade nad državljani združene Evrope (Toplak 2003, 109-110).

Po drugi svetovni vojni je bilo zopet treba iskati odgovor na to, kako trajno zagotoviti mir v Evropi. Zavedati se je začela, da je izgubila svetovni monopol in da je nastopil čas

dveh supersil, ZDA in Sovjetske Zveze. ZDA so si pridobile pomemben politični vpliv nad Zahodno Evropo. Z Marshallovim načrtom in pobudo za ustanovitev Organizacije za ekonomsko sodelovanje in razvoj, je odločilno vplivala na povojno gospodarsko prenavo in razvoj evropskih integracij. Srednje in vzhodnoevropske države pa je zagrnila železna zavesa. Vse vzhodnoevropske države so postale ljudske demokracije in družbe sovjetskega tipa. Ta homogenost vzhodne Evrope pa je bila samo navidezna, sovjetski režim ni bil samo ideološki, ampak tudi kulturni problem (Toplak 2003, 114-115).

Britanski premier Churchill, je skupaj z drugimi, postavil temelje evropski integraciji in leta 1949 je bila ustanovljena organizacija *Sveta Evrope*. Leta 1951 pa je v Parizu nastala *Evropska skupnost za premog in jeklo*, ki so jo na začetku sestavljale Francija, Belgija, Luksemburg, Italija in Zahodna Nemčija. Leta 1957 je po *Rimski pogodbi* sledila še ustanovitev *Evropske gospodarske skupnosti* (EGS), leto kasneje pa še *Evropska skupnost za atomsko energijo* (Euratom). 1967 leta se je formalizirala Evropska skupnost z združitvijo EGS, Euratoma in Evropske skupnosti za premog in jeklo. Z *Združitveno pogodbo* leta 1970 pa so nastale Evropske skupnosti z Evropskim svetom, Evropsko komisijo in Evropskim parlamentom (Toplak 2003, 116-120).

V Sovjetski zvezi so se leta 1986 začele obširne reforme v zunanji in notranji politiki-perestrojka. V zunanji politiki je to prineslo tudi obnovo koncepta "skupne evropske hiše". Gorbačov je zahodnoevropske politike prepričeval, da je temelj skupnega evropskega doma trajni mir. Med Vzhodom in Zahodom se je okrepilo gospodarsko sodelovanje. V devetdesetih letih 20. stoletja se je Evropa znebila delitve na dva bloka. Leta 1992 so v Maastrichtu sprejeli *Pogodbo o ustanovitvi Evropske unije*, zasnovane na treh stebrih: Evropske skupnosti, skupna zunanja in varnostna politika in skupna pravosodna in notranja politika. Evropska unija je dokaz, da združena demokratična Evropa ni več le ideja (Toplak 2003, 121-129).

3 Razvoj ruske zgodovine

Rusija je največja država na svetu, saj se razteza čez celo severno Azijo in velik del vzhodne Evrope. Poleg Rusov, prebivalstvo sestavlja še 120 drugih etničnih skupin. Največ ljudi pa naseljuje prav evropski del Rusije, kjer sta tudi dva najpomembnejša mesta, Moskva in Sankt Peterburg (Russia 2009). Poimenovanje je dobila nekje v začetku 15. stoletja, ko so prebivalci tedanje Moskovske države svojo državo začeli klicati Rissiya (Rusija), po grškem poimenovanju Rus', sebe pa so poimenovali za Ruse (Davies 1997, 392).

Geografija opredeljuje Rusijo kot evrazijsko državo. Lahko bi rekli tudi, da se Evropa razteza vse do severnega Pacifika, kar poudarjajo predvsem Rusi, ali pa se Azija začne že pri vzhodni Poljski. Nekateri pojmujejo Rusijo kot most med "pravo" Evropo, kar pomeni Zahodno Evropo in "pristno" Azijo daljnega Vzhoda (Trenin 2002, 34 - 35).

Rusijo so enkrat prištevali, drugič izločali iz Evrope. Peter Veliki je bil tisti, ki je Rusijo geografsko in politično priključil Evropi, ko je osvojil ozemlje pri Baltiku in prestolnico prestavil v Sankt Peterburg. Sredi 18. stoletja pa je ruska vlada na domnevni meji med celinama postavila mejnik na Uralu (Toplak 2003, 22).

Večina debat o Rusiji kot drugačni od Evrope temelji na tem, da se je Rusija stoletja razvijala neodvisno. Rusija je šla svojo pot tudi v veri, ko je sprejela bizantinsko izročilo. Pomemben faktor so bila tudi mongolska osvajanja Rusije. Vendar pa se je s Petrom Velikim začelo obdobje, ko so ruski vladarji skušali Rusijo oblikovati na evropski način. Petru in kasnejšim vladarjem je tako uspelo narediti Rusijo za evropsko silo. Šele v tem obdobju so postali odnosi Rusija- Evropa problem (Bugge 1995, 137).

Sistem v Rusiji je bil, kot pravi Richard Pipes, ne glede na režim in njegovo formalno ideologijo, patrimonialen, kar pomeni, da se je prenašal iz obdobja v obdobje. Korenine komunističnega režima vidi v sami ruski zgodovini. Oblike režimov so temeljile na prvotnih političnih tradicijah, ki so bile v Evropi liberalne, v Rusiji pa predvsem totalitarne. Sovjetski režim je v bistvu nadaljeval in obnovil vzorce carskega režima.

Politična kultura Rusije je bila produkt posebne socialne strukture. Ena najpomembnejših lastnosti, v primerjavi z Zahodno Evropo, je bilo pomanjkanje ravnotežja med monarhijo in aristokracijo. V Rusiji ni bilo "klasičnega" evropskega fevdalnega sistema, v smislu medsebojnih dolžnosti monarha do plemstva in fevdalcev do podložnikov in obratno. To ravnotežje in potreba po uravnavanju tega ravnotežja, sta vodila do tega, da se je v Zahodni Evropi razvila pravna država, potreba po razpravi in pogajanjih okoli tega ravnotežja pa so spodbujali rast predstavniških institucij. V Rusiji dvorjanstvu ni uspelo razviti institucionalnega predstavništva za svoje interese in zato niso mogli omejiti carjeve moči (White 1997, 193-196).

3.1 Rusija v evropskih načrtih

Rusija je bila del evropske ideje in nekateri so jo brez pomisleka prištevali v svoje evropske načrte. Ideja Williama Penna je bila razsvetljenska pobuda za mir, zasnovana na pravičnosti, saj je bila pravičnost zanj najpomembnejše sredstvo za vzdrževanje miru. Predstavniki držav bi se zbirali v generalnem zboru ali parlamentu, določili bi pa tudi pravna pravila, katerih bi se morali držati. Po njegovem naj bi v evropski skupščini sodelovali tudi Rusi in Turki. Abbe de Saint Pierre je v marsičem povzemal Penna. Tudi on je predvideval sodelovanje Rusije. Rusija je bila tudi del Svete Alianse, ki je bila nestalna konfederacija, katere naloga je bila ohranjati status quo (Toplak 2003, 58-73).

V času turške nevarnosti, je bila Rusija pomemben branik pred Turki in je zato dobivala mesto znotraj Evrope. V času razsvetljenstva je postala veliko razočaranje zaradi neciviliziranosti in, ker je bila napol azijska država. Vendar so se v 19. stoletju k Rusiji spet obrnili konservativci. Po njihovem bi lahko v tistem času samo Rusija rešila Evropo pred njenim propadom. Liberalci so Evropo začeli deliti na konservativno Vzhodno in liberalno Zahodno, kar se je tudi močno utrdilo v moderni politični misli (Toplak 2003, 76). V prvi polovici 19. stoletja je imela Rusija v Evropi še zelo pomembno vlogo, vendar ji je njeno zaostajanje v industrijski revoluciji odvzelo možnost posegov v središčna evropska vprašanja (Benko 1997, 113).

Marx in Engels sta v carski Rusiji videla silo, ki ogroža meščansko demokratično revolucijo. Zanju je bila Rusija izven evropska avtokratska država, ki nasilno posega v politično usodo Evrope. Zanju je bila glasnik reakcije, ki s svojo ekspanzionistično zunanjo politiko ogroža Evropo. Iz teorije o revolucionarnih in kontrarevolucionarnih narodih je izšel program velike vojne proti Rusiji, v kateri bi bila Poljska ščit Evrope pred ruskim carizmom. Kasneje sta svoje stališče spremenila, saj je z industrializacijo postala priključitev Rusije k zahodnoevropskemu razvoju očitna. Agrarna reforma bi bila vzvod, ki bi dvignil s tečajev rusko avtokracijo in omogočil svoboden razvoj Evrope. Engels je tako napisal, da bo v Rusiji najprej prišlo do meščanske revolucije, ki bo znamenje za proletarsko revolucijo na Zahodu, saj je v Rusiji možna le neproletarska revolucija, katere nosilca bosta inteligenca in mir (Britovšek 1980, 23– 114).

Obstajajo tudi tri teorije oziroma koncepti o tem, kam prištevati Rusijo. Prvi pravi, da Rusija je Evropa, saj je del krščanske civilizacije. Rusija in Evropa spadata v isto družino. Obstaja pa tudi več variant tega pristopa, kot so: Rusija je pomanjkljiva Evropa (v smislu manj razvita), Rusija je najboljša Evropa, Rusija je drugačna Evropa. Druga skupina bolj poudarja rusko bližino Aziji. Ker je krščanstvo v Rusijo prinesel Bizanc, pravijo, da je njeno bistvo oddaljeno od Evrope in bližje Aziji. Pomembno je tudi dejstvo, da so več kot dvesto let živeli pod mongolsko Zlato hordo. Tretji koncept pa pravi, da Rusija ne spada ne v Evropo ne Azijo, ampak je čisto svoj svet in se mora razvijati sama zase (Baranovsky 2000).

3.2 Peter Veliki

Rusija je politično in kulturno postala del Evrope s Petrom Velikim. To obdobje je v bistvu prelomno za odnose med Rusijo in Evropo in prelomno za diskusije okoli evropskosti Rusije. Peter Veliki je bil tisti, ki je prvi dejansko Rusijo približal Evropi.

Že zelo zgodaj si je za vzor izoblikoval evropski način življenja. V pogostih stikih, predvsem z Nemci je spoznaval, kako Rusija zaostaja za Evropo, kar ga je še bolj utrdilo v prepričanju, da bo moral Rusijo odpreti na Zahod. To zaostalost Rusije je še bolje spoznal na svojem potovanju po Evropi. Kmalu je začel uveljavljati novosti, med

drugim je tudi prestavil prestolnico iz Moskve v Sankt- Peterburg, ki so ga večinoma gradili evropski arhitekti po evropskih vzorcih (Rupnik 1999, 66–75). Gradnja Sankt Peterburga je izziv naravi in ruski preteklosti, hkrati pa je anti-Moskva, ki jo je Peter sovražil. Če je hotel obrniti svojo domovino k prihodnosti, se je moral odpreti na morje, na Zahod. Prvi prebivalci evropskega mesta Sankt Peterburg so imeli občutek, da niso več v Rusiji (Troyat 1981, 124-135).

Z zasedbo skoraj cele Finske in ozemelj pri Baltiku je Rusija prvič pridobila ozemlja, ki so se dotlej razvijala v okviru evropske civilizacije. Te pokrajine so ohranile svoje pravice in privilegije, evangeličansko vero, cerkve in šole. Peter Veliki je tako Rusiji zagotovil "okno v Evropo" in jo uvrstil med vodilne sile tedanje Evrope. Rusija je dobila novo ime- Vseruski imperij (Rupnik 1999, 66–75).

V Evropi so ukinjali tlačanstvo in ljudje so začeli delati v prvih tovarnah. V Rusiji pa so v bistvu tlačanstvo nadaljevali, le da so bili tlačani zdaj tisti, ki so delali v tovarnah. Tako se sloj delavstva ni mogel razvijati vzporedno z rastjo industrije, kot se je drugje po Evropi. Ker je Peter Veliki tako vsiljeval tuje vzorce za organizacijo in upravljanje države, jo je še bolj odtujil od ljudstva. Tako je poddržavljanje vsega družbenega za Rusijo ostala ena pomembnejših značilnosti, ki jo še danes ločuje od Evrope (Rupnik 1999, 66–75).

Državi je podredil tudi rusko pravoslavno cerkev. Namesto razmaha cerkvenega šolstva je Rusija po splošni izobraženosti prebivalstva še bolj zaostala za Evropo. Z novostmi je tudi ogrozil položaj ruskega jezika, saj so se morali učiti francoščino in nemščino. Ruščina je bila odrinjena iz javnega in državnega življenja, kar je kasneje v ruski zgodovini povzročilo pravi upor proti tujstvu. To je povzročalo še večji razkol v družbi, gospostvo se je obnašalo in zgledovalo po evropskih vzorih, tlačanstvo pa po starih ruskih navadah (Rupnik 1999, 66– 75).

Njegove sanje so bile, da bi združil zahodno znanost in rusko dušo. Rusija bi po njegovem postala nepremagljiva takrat, ko bi dosegla tehnično raven svojih sosed in pri tem ohranila svoj izvorni duh. Pospešiti je hotel duhovni razvoj in ukazal je prevesti

kakih tisoč znanstvenih, tehničnih in zgodovinskih del. Za časa njegovega vladanja je izšel prvi ruski časnik in vrata je odprlo rusko gledališče. Vendar sta bila književnost in gledališče takrat še na začetku, saj je preziral igračkanje s peresom, ker ga je bolj zanimala znanost. Knjižice, slike in kipe je kupoval le zato, da je svoje vedenje uskladil z vedenjem drugih monarhov po Evropi (Troyat 1981, 158-245).

Začel je nastajati prepad med evropeizirano vladajočo peščico in starodavni tradiciji zvesto množico. Ljudska opozicija je nastopila nasproti posnemovalcem tujine in ni bila več verska, ampak nacionalistična (Troyat 1981, 224-252).

Reforme, ki jih je uvedel so bile tudi, da je v mestih poskušal uveljavljati samoupravo, da bi po evropskih vzorcih spodbujal trgovino in obrt. Spodbudil je tudi gospodarsko rast, s tem, da je vse podrejal vojaškim potrebam (Rupnik 1999, 66–75).

Čeprav se je Rusija uvrstila med evropske velesile, so njeni stiki z Evropo ostali le na politični ravni. Modernizacija je ostala bolj na površini, gospodarstvo je predvsem oskrbovalo državo in vojsko. Vse to je v bistvu še bolj poglobljalo razliko med Evropo in Rusijo (Rupnik 1999, 66–75). Peter je s svojo divjo trdovratnostjo vedno žrtvoval srečo Rusov za slavo Rusov. S preobrazbo svoje države je hotel dohiteti in seveda tudi prehiteti Evropo na poti napredka (Troyat 1981, 224-252).

3.3 Katarina Velika

Naslednja velika vladarka je bila vsekakor Katarina Velika, ki pa ni Rusijo samo približala Evropi, ampak je dejansko prihajala iz Evrope. Leta 1767 je izjavila, da Rusija je evropska država (Davies 1997, 11).

Še preden je prišla na prestol se je učila ruščino in pravoslavni verski nauk. Znala se je prikupiti ruski cerkvi in dvorjanstvu, saj je živela skromno in strogo, je spoštovala običaje. Potem, ko so strmoglavili Petra III., se je razglasila za imperatorico, kar je utemljevala s tem, da bo rešila državo in cerkev. Pod njeno vladavino je ruski imperij zavladal na dveh evropskih morjih, Baltiku in Črnem morju, sanjala pa je tudi o tem, da

bi zavladata nad Carigradom. Bila je še ena tistih ruskih vladarjev, ki so na začetku res kazali na velike spremembe, da bodo reformirali državo in družbo ter odpravili tlačanstvo, vendar se je tudi ona kot že drugi pred njo vdala pritiskom dvorjanstva in začela še bolj izkoriščati kmečke množice. Čeprav je bila v stiku z velikimi vladarji in filozofi ter na dvoru zbirala duhovno elito, s katero so si delili napredne politične poglede, je po izbruhu francoske revolucije ugotovila, da so ti isti liberalci pravi nosilci revolucionarne ideje in začela jih je neusmiljeno preganjati (Rupnik 1999, 76-80).

O liberalizmu se je naučila pri Montesquieuju. Sanjarila je o vladavini pravičnosti, razuma in dobrote. Od Voltaira se je naučila, da je pametno vodenje javnih zadev lahko dobrodejno in da je despotizem lahko uspešen, če je le razsvetljen. Prebrala je vse ruske knjige, ki jih je lahko dobila, da bi se še bolj seznanila z jezikom svoje domovine. Nekoč je svojim zdravnikom rekla, da naj ji spustijo zadnjo kapljo nemške krvi, da bo po njenih žilah tekla le ruska (Troyat 1982, 5-197).

Čeprav je govorila o brezmejni oblasti vladarja in prevladi Rusije nad drugimi državami, je nameravala vladati predvsem v prid svojega ljudstva. Obsojala je tlačanstvo. Hotela je ljudi, ki ubogajo zakone in ni marala sužnjeva, vendar pa je verjela, da ni bilo mogoče osvoboditi tlačane. Ni bila za odpravo tlačanstva, ampak je priporočala, da naj se s tlačani ravna človeško (Troyat 1982, 197-198).

Katarina si je kar petnajst let dopisovala z Voltairom in z njim dobila reklamno agencijo v osrčju Evrope, saj ji je namenjal toliko hvale. Ona je hotela biti vredna te hvale in je želela vladati odločno in v skladu z liberalnimi idejami. Pisma, ki jih je pisala Voltairu, Diderotu, Frideriku II. in gospe de Geoffrin, so bila pisma liberalne vladarice, sklepe pa je sprejemala kot samodržec, ki si ne dela iluzij. Sama sebe je neštokrat razglasila za liberalno, vendar je vedno ravnala kot samodržec. Podpirala je tuje pisatelje in umetnike, ampak ne zaradi prijateljstva, ampak zaradi skrbi za evropsko propagando. Hotela je posebljati Rusijo, čeprav ni bilo v njeni krvi nič ruskega. Postala je zaščitnica književnosti in umetnosti, ki se ni menila za meje, in je poznala le talente. Pri pisanju novega zakonika si je za zgled vzela Voltaira, Montesquieuja in Becaria. Šlo je za mednarodni liberalizem, popravljen z nacionalnim empirizmom, za prilagoditev

evropskih teorij ruskim razmeram. Navodila je potem dala prevesti v latinščino, francoščino in nemščino, da bi se širila po vseh razsvetljenih deželah. Njen uspeh v tujini je bil zelo velik in kazala je dva zelo različna obraza, v Rusiji avtokratska, v Franciji pa republikanska. Vodila je dvojno igro, častili so jo zagovorniki tlačanstva in v svobodo zaljubljeni filozofi. Tudi francoska javnost, ki je bila prej tako sovražna do Rusije, ji je postala naklonjena; vse, kar je bilo rusko, je postalo zelo priljubljeno (Troyat 1982, 223-468).

V času Katarine Velike je Rusija še vedno zelo zaostajala za Evropo. Ostajala je tlačansko-fevdalna država. Ves čas si je sicer krepila moč, vendar namesto, da bi posodabljala družbene odnose, je ves čas težila k širjenju ozemlja. S tem je lahko ohranjala in celo zaostrovala fevdalno-tlačanski red. Na novo zasedenih območjih je Rusija širila tudi zaostalo ureditev in na teh ozemljih prekinjala razvoj v kapitalizem, ki so ga začele pred priključitvijo Rusiji (Rupnik 1999, 76–80).

3.4 19. stoletje oziroma evropsko obdobje

Nekateri obdobju predvsem prve polovice 19. stoletja pravijo kar evropsko obdobje, saj je Rusija v tem času postala del Evrope in je tudi krojila njeno usodo, predvsem v okviru Svete Alianse in s carjem Aleksandrom I.

Carica Katarina si je prizadevala, da bi za njo na oblast prišel njen vnuk Aleksander I., zato je sama poskrbela za njegovo vzgojo in izobrazbo. Potem ko je prišel na oblast je ukinil vse ukaze svojega predhodnika, očeta Pavla. Ruskim reformistom je pomenil velike upe. Okrog sebe je zbral krog liberalnih sodelavcev in svetovalcev, ki so bili znani kot tajni odbor. Dovolil je svobodno potovanje ljudi, uvoz tuje literature in zasebne tiskarne. Najprej je začel odpravljati nepismenost in uvajati znanost v kulturo ter se lotil reforme šolstva, saj bi le to pripomoglo pri reformah na drugih področjih. Omejil se je le na delno izboljšanje položaja svobodnih kmetov. Izrazil je celo pripravljenost, da uresniči radikalno liberalne načrte, kot so razdelitev treh vej oblasti, ustanavljanje predstavniških organov, splošna volilna pravica za posestnike imovine...,vendar je na koncu ustanovil le državni svet, ki ni omejeval carjeve

absolutistične oblasti. V Rusiji je spet uveljavil tisto dvoličnost, ko je poskrbel za bolj civilizirano podobo svoje države na ozemljih, ki so neposredno mejila na Evropo. Po porazu Napoleona se je Aleksander Evropi vsilil kot varovalec statusa quo na vsej celini. V tedanji Evropi je dobil ključno vlogo kot eden utemeljiteljev Svete alianse. Na začetku se ni pridružil Metternichovi tezi, da si mora na novo organizirana Evropa pridržati pravico do posredovanja tudi v notranjih zadevah suverenih držav, če se ne bi držale dunajskih pogodb, ker se je bal, da se taka politika lahko obrne proti njemu samemu. Kasneje si je vseeno premislil. Prej je na prvo mesto postavljaj legitimitnost in z vsemi sredstvi ščitil nedotakljivo oblast tedanjih vladarskih hiš. Bil je prvi ruski vladar, ki je prek Svete alianse vstopil v vseevropski koncert velikih sil in skupaj z njimi krojil usodo tedanje Evrope. Že takrat pa se je pokazalo, da se zaradi nezaupanja do Rusije, le te ni mogoče uskladiti z ostalo Evropo (Rupnik 1999, 80–86).

Popolnoma je Rusija vstopila v evropski sistem z Napoleonom. Ko je francoska armada propadla pri pohodu na Rusijo in je ruska vojska z zavezniki premagala Napoleona pri Leipzigu in vkorakala v Pariz, je Rusija postala najmočnejša kopenska sila v Evropi. Aleksander I. je s tem dobil ključno vlogo v tedanji Evropi (Ornik 2006).

Naslednji car, Nikolaj I., je bil znan kot "žandar Evrope". Ni bil pripravljen na prevzem oblasti, ker se je bal naprednih idej. Bal se je nevarnosti, ki so jo za njegov režim predstavljali izobraženci. Zato je državno ideologijo opredelil prosvetni minister grof Sergej Semjonovič Uvarov s triado pravoslavlja, samodržavja, narodnosti. Z vsemi tremi načeli je carska cenzura preprečevala širjenje novih idej iz Evrope (Rupnik 1999, 8 – 89).

V 19. stoletju je bila Rusija del evropskega ravnotežja moči. Je pa postala v času carja Nikolaja I. simbol reakcije in nazadnjaštva. Ker je podpiral reakcionarne režime in spodbujal k posredovanju protirevolucionarna gibanja, si je Rusija pridobila zamere evropskih liberalcev in nezaupanje kot do zelo nazadnjaške države. Eden od vzrokov za to je bil tudi, ker je nasprotovala posredovanju v grškem uporu proti Turčiji, čeprav so bili Grki pravoslavci, saj je na prvo mesto postavljala legitimno oblast, ki je bila v tem

primeru Sultanova. Do sredine 19. stoletja je tako Rusija izgubila premoč na evropski celini (Ornik 2006).

Čeprav je bil v času vladavine svojega očeta Aleksander II. proti odpravi tlačanstva in drugih reform, je potem ko je prišel na prestol, l. 1861, objavil manifest in pravila o osvobajanju tlačanov. Posledice so bile občutne v gospodarskem razvoju. Povečal se je kmetijski pridelek, začela se je širokopotezna gradnja železnic. V drugi polovici 19. stoletja je Rusija doživela demografsko eksplozijo. Prva naloga na zunanje političnem področju je bila, kako čim prej priti ven iz izolacije, ki so jo zahodni zavezniki vsilili po krimski vojni. Zaveznika so našli v Bismarcku, ki je za svoje načrte potreboval nevtralnost Rusije. To je carju omogočilo, da je začel širiti svoje ozemlje proti vzhodu in tako ozemeljsko podobo je imperij ohranil do prve svetovne vojne. Umor Aleksandra leta 1881 je za četrto stoletja predstavila uvedbo predstavniške vladavine in najbrž je bila to tudi ena ključna točka, ki je kasneje pripeljala na pot revolucije (Rupnik 1999, 86–94).

Njegov sin Aleksander III. se je vrnil k protireformski politiki. Zaostril je proces rusifikacije neruskih pokrajin. Rusija je bila edina monarhija v Evropi, ki ni imela ustave, ki bi omejevala monarhovo oblast in ni imela uzakonjenih osebnih svoboščin državljanov,...Bil je prepričan, da za Rusijo ni sprejemljivo prevzemanje zahodnih družbenih in državnih normativov, kar pomeni, da tudi ni podpiral vključevanja Rusije v Evropo (Rupnik 1999, 94–99).

Politični sistem tega obdobja je bil odsev gospodarske in družbene zaostalosti. Veliko je bilo prvin samodržavja, saj je bila politična moč osredotočena okoli carskega dvora. Carski režim je bil zatiralski, skorumpiran in podkupljiv. Rusije se modernizacija javne uprave, ki je prežela sistem absolutne monarhije v Evropi, skoraj ni dotaknila. Na drugi strani pa si je buržoazija kot razred kapitalističnega podjetništva želela reform, ki bi Rusijo približale evropskemu vzoru liberalnega parlamentarizma (Južnič 1985, 108).

V primerjavi z drugimi evropskimi državami, je bila Rusija zaostala država s posebnimi specifičnostmi v družbenih, gospodarskih in političnih strukturah. Po ukinitvi

nevoljništva (popolna tlačanska odvisnost kmetov od plemstva), se je sicer hitro razvijala, vendar je ostala še vedno izrazito agrarna. Prav zaradi svoje zaostalosti je doživljala velike mednarodne poraze, čeprav je bila prostorsko in po prebivalstvu velikanska država. Carski režim je sicer v vojni videl možen preobrat, vendar ga krhka zgradba carske Rusije ni vzdržala. Velik vir slabosti je bil zapleten nacionalni položaj (Južnič 1985, 106). V svojem največjem obsegu konec 19. stoletja je ruski imperij zavzemal Evropsko Rusijo, Poljsko kraljestvo, Veliko kneževino Finsko, Kavkaško pokrajino, Sibirijo in Srednjo Azijo. V svojih mejah je imperij združeval okoli 200 narodov oziroma etničnih skupin in jezikov, ki so se medsebojno razlikovali, delež Veliko Rusov je bil le 43 odstotkov (Rupnik 1999, 100).

Čeprav je bilo malo poudarka na predstavnihstvu, se je v 1870-ih začela osnovati neke vrste voljena lokalna vlada (White 1997, 195). Marca 1906 pa so na volitvah v prvo Dumo zmagale opozicijske stranke in carjevi vladi takoj izrekle nezaupnico. Kasneje je car Dumo razpustil, ker se ni hotel odpovedati svoji vladi (Rupnik 1999, 94–99). Ta дума je imela formalno veliko moč. Lahko je predpisovala in popravljala zakonodajo, določala in odpuščala vladne uradnike, imela je besedo pri nacionalnem in okrajnem proračunu, imela je tudi nadzorne pravice nad vladnim aparatom. V resnici so bile njene moči zelo omejene. Ni imela pravice spreminjati izdatke povezane z tujimi posojili, vojsko in mornarico, carskim gospodinjstvom ali ministrstvom za notranje zadeve. Ministri so bili odgovorni carju in ne Dumi in car je imel pravico njihovega imenovanja ali odpustitve. Do prve svetovne vojne se je vpliv Dume nad vlado povečeval. Nekateri so mnenja, da bi se lahko дума razvila v pravi parlament, vendar sta to preprečili prva svetovna vojna in revolucija. Do začetka 20. stoletja je v Rusiji še vedno vladala avtokracija, ki je drugod po Evropi skoraj ni bilo več. Volilna pravica je bila še vedno omejena, saj je na volitvah sodelovalo le okrog 2% ljudi. Polovica delegatov Dume je bilo iz plemiških krogov, v Nemčiji na primer 12,9%, v Franciji 11%, Veliki Britaniji pa 15,4%. V teh državah je bila veliko večja zastopanost trgovskega srednjega razreda kot v Rusiji. Prav tako je bila v primerjavi s temi državami, v tem času še zelo nizka "politična pismenost" in slabo razumevanje političnega procesa (nekateri so na volitve v Dumo leta 1907 namesto sebe pošiljali pomočnike, žene,...). Tudi kasneje, leta 1918, si

boljševiki niso nič prizadevali, da bi zavarovali Ustavodajno skupščino in tako se je poskus ruske ustavnosti končal zelo hitro (White 1997, 195-196).

Ena od značilnosti politične kulture pred revolucijskega obdobja so bile ljudske in kolektivistične tradicije kmečke družbe. Vaška skupnost je bila družbena in ekonomska institucija. Odgovorna je bila za pobiranje davkov in razdeljevanje zemlje, v vojsko je pošiljala novince in razglašala zakonske dolžnosti. Svoje odgovornosti je upravljala skozi skupščino, v kateri so bila zastopana vsa gospodinjstva. Lenin je ta sistem poimenoval kmečka nagonna primitivna demokracija, ki je bila podkrepljena z tradicijami pravoslavne cerkve, kjer so bili verniki tesno povezani z državo preko cerkvenega zbora, kar je po letu 1917 omogočilo lažjo politično kontrolo. To je bilo v nasprotju z Zahodno Evropo, kjer so bilo vrednote in verovanje del zasebne sfere (White 1997, 196-197).

3.5 Pred revolucijo

Pred izbruhom prve svetovne vojne so v Rusiji prevladovale leve politične sile; okrepilo se je delavsko gibanje. Na začetku vojne so v ospredje povzdigovali pravoslavje in slovanstvo. Carski dvor je prav tako obnovil že stari zgodovinski cilj- osvojiti Carigrad. Ruska vojska pa je bila v bistvu zelo slabo opremljena. Njena aduta sta bila število prebivalstva in neizmerne zaloge živil, kar se je kmalu sprevrnilo v svoje nasprotje. Še zmeraj pa niso imeli odgovora na zaostreno narodnostno vprašanje, ki je že dolgo razjedalo imperij. Pripravljenost zahodnih narodov (Poljaki, Belorusi, Ukrajinci, Litovci, Latvijci, Estonci), vključenih v carstvo za obrambo imperija, se je vse bolj ohlajala (Rupnik 1999, 103).

Ruski carizem je že pred prvo svetovno vojno doživel velike udarce. Še posebno je bil to poraz v rusko-japonski vojni, kateri je sledila velika notranja kriza in njen rezultat je bila revolucija leta 1905 (Južnič 1985, 105). Velika Britanija si je s podpisom pogodbe o zavezništvu z Japonsko, zavarovala interese proti carski Rusiji, s katero sta bili v kolonialnem rivalstvu. Zmaga Japonske ni bila pomembna samo za razmerje sil v Aziji, ampak je bila prelomnega pomena tudi zato, ker je neevropska sila premagala veliki

evropski imperij, ki se je valil na azijska ozemlja in je bila tudi edina ovira v imperialnih ambicijah drugih evropskih držav (Južnič 1985, 33).

Revolucionarno leto 1917 se je začelo z odstranitvijo carja. V njej so boljševiki z državnim udarom prevzeli oblast. To je bila velika sprememba, ki je bila uvod v državljansko vojno, ki je bila brezkompromisen razredni spopad. Ta spopad je imel velike mednarodne posledice, zaradi tuje intervencije na strani kontrarevolucije in zaradi revolucionarnega mesijanstva, ki ga je podžigala zmaga boljševikov (Južnič 1985, 105–106).

Med prvo svetovno vojno so begunci iz zahodnih območij začeli siliti v središče Rusije. Zaradi transportnega kaosa in števila vojakov na frontah, je prišlo do pomanjkanja hrane in grozila je lakota. Boljševiki so imeli velik odziv med nezadovoljnimi vojaki, saj so zahtevali prekinitev vojne in vrnitev vojakov k obdelovanju zemlje. Praktično po celi Rusiji se je začelo kaotično brezvladje in car Nikolaj II. je, potem ko je sprevidel, da so ga vsi pustili na cedilu, 2. marca 1917 podpisal akt o odpovedi prestolu. S tem se je končala vladavina dinastije Romanovih. Rusija je postala država, ki se ni več kaj dosti po družbeni in politični ureditvi razlikovala od evropskih držav. Razglašena je bila popolna enakost državljanov, splošna in enaka volilna pravica, svoboda govora, tiska, zbiranja in stavkanja. To bi bilo lahko izhodišče za nadaljnji skladni razvoj Rusije z Evropo, ruska družba pa je bila preveč razklana, da bi lahko našla sintezo (Rupnik 1999, 103–108).

Po prvi svetovni vojni je bilo konec nesporne hegemonije Evrope nad svetom. Rusija je bila začasno izrinjena iz najpomembnejših tokov mednarodne politike. Obdana je bila z sovražno razpoloženimi kapitalističnimi silami, ki so se trudile izolirati rusko revolucijo (Južnič 1985, 66).

3.6 Lenin, boljševizem, Sovjetska država in Stalin

Obdobje, ki je najbolj zaznamovalo Rusijo v vseh pogledih, je bilo obdobje boljševizma in Sovjetske države. Obdobje, ki se je začelo z Leninom, je postavilo Rusijo med

najpomembnejše in najmočnejše države na svetu, hkrati pa jo je oddaljilo in izoliralo od zelo pomembnega zahodno-evropskega povezovanja. Po drugi svetovni vojni je v okviru vzhodnega bloka in Varšavskega pakta še vedno dominirala na tem delu Evrope.

3.6.1 Vladimir Uljanov Lenin

Vladimir Uljanov Lenin je bil ena najpomembnejših osebnosti v Rusiji, ki je zaznamovala njen razvoj v nadaljnjih skoraj stotih letih. Na prizorišče je stopil, ko se je začelo obdobje revolucionarnih pretresov. Preučeval je revolucionarno teorijo, pri tem pa upošteval nove zgodovinske izkušnje in nove zahteve proletarskega gibanja (Britovšek 1980a, 122).

Leta 1894 je izdal manifest ruske revolucionarne socialne demokracije z naslovom *Kdo so »prijatelji ljudstva« in kako se bojujejo proti socialnim demokratom*. Lenin je v njem podal temelje marksističnega svetovnega nazora, načrtal zgodovinsko pot delavskega razreda v Rusiji in opredelil temeljne naloge ruskih marksistov. Trdil je, da je potrebno razvijati razredno zavest delavstva in ga organizirati v politični boj proti carizmu, saj v Rusiji ne more biti druge poti v socializem kot prek delavskega gibanja. Boj za socializem je za odpravo fevdalizma, potreboval boj za demokratično preobrazbo (Britovšek 1980b, 127-129).

Leta 1895 je bila pod njegovim vodstvom ustanovljena medkrajevna socialnodemokratska organizacija *Zveza boja za osvoboditev razreda*. Na kongresu v Minsku marca 1898 pa so uradno objavili ustanovitev ruske socialnodemokratske stranke. S proučevanjem gospodarstva in razredne strukture ruske družbe je opredelil mesto razredov v osvobodilnem gibanju, znanstveno je dokazal nujnost vodilne vloge proletariata v revoluciji in njegovo sposobnost, da povede množice v boj proti carizmu. Njegove ideje o partiji, temeljih njene taktike in načelih organizacije, so povzročile velik preobrat v predstavah in delu socialne demokracije, saj so opredelile prihodnji razvoj partije, njenih oblik, metod dela in značaj kadrov (Britovšek 1980, 130-178).

Leninov krog boljševikov se je istovetil z Evropo. Imeli so se za naslednike tradicije, ki jo je sprožila Francoska revolucija. Svoje korenine so videli v socialističnem gibanju Nemčije. Njihova strategija je bila, da bi se pridružili revolucijam naprednih kapitalističnih držav Zahoda. Šele pod Stalinom se je Sovjetska zveza ločila od evropskih zadev (Davies 1997, 12).

3.6.2 Revolucija

Uvod v buržoazno demokratično revolucijo je bil pokol delavcev pred Zimsko palačo 9. januarja 1905. Močno se je začelo širiti revolucionarno gibanje, carska vlada je začela sprejemati različne represivne ukrepe. Že v prvih dneh je imela ruska revolucija velik mednarodni vpliv, predstavniki socialne demokracije v zahodni Evropi so pozdravljali junaško prizadevanje ruskega proletariata v boju s carizmom. Prva zmaga revolucije je bila, ko so Dumi priznali zakonodajne pravice. S širitvijo revolucionarnega gibanja je naraščal pomen sovjetov kot bojnih vodilnih organov. Poseben pomen je imel peterburški sovjet, saj se je prav tam odločala usoda revolucije. Po njegovi aretaciji je sledil odločilni spopad med silami revolucije in kontrarevolucije. Vstaja se je spontano začela širiti v vojski in med kmeti. Vendar je carizem hitel zatirati revolucijo potem, ko je zadušil decembrsko vstajo. Konec prve ruske revolucije je bil državni prevrat 3. junija (Britovšek 1980, 179–339).

Po socialni sestavi je bila prva ruska revolucija buržoazna, po bojnih sredstvih in vodilni vlogi, ki jo je imel delavski razred, pa proletarska. Bila je hkrati tudi kmečka revolucija, saj je agrarno-kmečko vprašanje pomenilo njeno osnovo. Za kratek čas je boj proletariata od carizma izbojeval svobodo govora, tiska, zborovanj, sklicanje predstavniškega doma. Ta revolucija je dala pomembno gradivo za nadaljnji razvoj marksistične teorije. Vplivala je na delavska gibanja v Nemčiji, Avstro-Ogrski, Franciji, na Balkanskem polotoku. Spodbujala je stavkovno gibanje in revolucionarno vrenje med kmeti. Do takrat so bile stavke v Evropi predvsem ekonomskega značaja, potem pa so dobivale tudi politično podobo. Lenin je zapisal, da je ruska revolucija prolog prihodnje evropske revolucije. V Rusiji se je začelo obdobje reakcije. Vendar to ni strlo Lenina, saj je bil mnenja, da je treba skrbno proučiti izkušnje revolucije in iz nje povzeti

nauke za prihodnost. Obdobje reakcije je bilo zanj obdobje priprav za nov napad na carizem. Za najaktualnejše politično geslo evropskih socialnih demokratov je razglasil ustanovitev republikanskih združenih držav Evrope. Ni pa se mu zdelo mogoča socialna revolucija brez vstaj malih narodov v Evropi in kolonijah, brez revolucionarnega nastopa dela meščanstva, brez gibanja neprosvetljenih proletarskih množic proti veleposestnikom, cerkvi in monarhističnemu zatiranju (Britovšek 1980, 179–339).

Dve leti vojne je bilo dovolj, da je caristični Rusiji moč čisto upadla. Po državi so se vršile stavke, ki so začele preraščati v demonstracije z revolucionarnimi gesli. 26. februarja 1917 so politične stavke prerasle v splošno vstajo, ki je bila po svoji socialni sestavi že od začetka delavsko-kmečka. Ta februarska revolucija je pomenila prehod od samovolje in terorja carizma k širokim, liberalnim političnim svoboščinam. V tem času je prišlo do dvovladja: sovjeti in začasna vlada. Po svetu so zmago revolucije pozdravljali z navdušenjem; padla je glavna opora svetovne reakcije. Boljševiki so z zakonom o svobodi gibanja začeli delovati legalno. Za Lenina je bila to le prva stopnja revolucije in v tem obdobju je veljalo geslo »Vso oblast sovjetom«, potem pa se je moral boj izbojevati še znotraj sovjetov (Britovšek 1980, 352-406).

Oktobra se je začela pripravljati nova vstaja. Za njen uspeh sta bila odgovorna petrograjski sovjet in njegov vojaško-revolucionarni komite. Vse je bilo izvedeno brez zmešnjav, uličnih spopadov in prelivanja krvi. Boljševiki so v svoje roke prevzemali ustanovo za ustanovo. Padla je začasna vlada in državna oblast je prešla v roke organa petrograjskega sovjeta delavskih in vojaških odposlancev. Bila pa sta nova vlada in stranka pred težko nalogo, saj sta morala izoblikovati novo oblast in k upravljanju države pritegniti delovne množice. Boljševiško stranko so čakalo nove naloge: zgraditi in utrditi državo, preosnovati družbo na socialističnih temeljih in braniti državo pred sovražno intervencijo. To je bilo še posebno težko tudi zato, ker je bila Rusija ena najbolj zaostalih dežel v Evropi. Težka naloga mlade Sovjetske države je bila tudi čimprej končati vojno. Zato so na seji drugega vseruskega kongresa soglasno sprejeli *Odlok o miru*. Nemška vlada je prva sprejela vabilo boljševikov, naj začne pogajanja za mir (Britovšek 1980, 352-406).

Ena od bistvenih značilnosti je bilo tudi to, da je revolucija Rusijo oddaljila od Zahodne Evrope in jo izolirala, kar se je pokazalo tudi z intervencijami antantnih sil proti komunistični revoluciji (Ornik 2006).

Najprej se je leta 1917 zdelo, da bo Rusija prizorišče prvega zmagoslavja evropske demokratične revolucije. Vse je bilo vneto za liberalno demokracijo in če že je obstajal sovražnik, je bil med lojalisti družine Romanov in ne med boljševiki (Mazower 2002, 21).

3.6.3 Boljševizem

Z boljševizmom se je zgodila rusifikacija in orientalizacija marksizma, to je njegovo prilagajanje ruski kulturni tradiciji. Sloj, ki je v Rusiji nosil vlogo bojevnika za modernizacijo države in družbe, je bila ruska inteligenca. Prezemala je to vlogo, ki jo je v evropskih družbah imeli številčni, bogati in vplivni meščanski sloj. Maloštevilna inteligenca je razvijala idejo o novi Rusiji in bila glavna organizatorka bojev za uresničevanje teh idej. Čeprav so si prizadevali za blaginjo ljudi in osvoboditev tlačanov, so ostajali odtrgani od ljudskih množic. Socialni utopizem je bil značilen za večino ruskih revolucionarnih izobražencev (Rupnik 1999, 109–119).

Znotraj socialnodemokratske delavske stranke sta delovali dve krili: boljševiki in manjševiki. Manjševiki so bili mnenja, da Rusija še ni zrela za socializem, boljševiki pa so točno vedeli, da hočejo absolutno oblast za uresničitev svoje socialistične utopije. Demokratična gesla so jim služila za taktično igro. Ustvarili so močno revolucionarno partijo, ki je bila povezana z železno disciplino in s sistemom vertikalne podrejenosti. Zavzeli in obdržali so oblast nad vso Rusijo. Vedno večjo politično moč so poleg začasne vlade in državne dume pridobivali sovjeti. Ko se je poleti 1917 do skrajnosti zaostrišlo vprašanje vojne ali miru, so boljševiki dobili odločilno vlogo znotraj sovjetov. Marca 1918 je Rusija podpisala *Brest-litovski mir*, s katerim je izgubila tretjino prebivalstva, bila pa je to tudi velika politična in gospodarska izguba (Rupnik 1999, 109–119).

Velik problem za boljševike je bilo, ker več kot polovica prebivalstva v ruskem imperiju ni bilo ruskega. Razpadanje imperija je potekalo zelo hitro, še posebej tam, kjer boljševiki niso imeli močnih pozicij. Zaradi vesplošnega pomanjkanja hrane in surovin ter stiske, ki jo je prinesla državljanska vojna in tudi zunanja nevarnost, so boljševiki spoznavali, da morajo okrepiti enotnost vseh narodov in njihovih delavskih razredov. Ker večina novoustanovljenih republik ni bila sposobna za samostojnega življenja, je iz obeh strani prišlo do spoznanja o usklajevanju in sporazumevanju o skupni politiki. Po letu 1920 je sovjetska oblast prevladala na pretežnem delu ozemlja bivšega carstva, ki je večinoma tudi že bilo na novo administrativno-politično organizirano v avtonomije in neodvisne sovjetske socialistične republike (Rupnik 1999, 125-138).

Boljševiki so skušali spremeniti tradicionalno kulturo. Ločili so Cerkev in državo, verski običaji so ostali zakoniti, vendar so si v prihodnosti želeli ateistično komunistično družbo. Ta prihodna komunistična družba bi morala biti razsvetljena družba sestvaljena iz političnih in socialnih aktivizmov, brez nacionalnih in etničnih napetosti in z enakostjo spolov. Zelo pomembno vlogo pri uvajanju teh stvari je igral izobraževalni sistem kot središče za politična gibanja za mlade in kot institucija skozi katero se je propagiral politični režim. Kot dokaz, da jim je uspevalo pri spremembah v politični kulturi, je bila vedno večja volilna udeležba in vedno manjše število ljudi, ki so hodili v cerkev. Zelo se je povečala tudi socialno-politična aktivnost. Eden od rezultatov socializacije je bil vedno bližji odnos med ljudmi in režimom. Čeprav se je zdelo, da so ljudje bolj politično in socialno aktivni, so bila politična predavanja vsiljena, privabljali pa so ljudi, ki so bili že tako najbolj obveščeni in predani. V primerjavi s kapitalističnim Zahodom, je država igrala zelo pomembno vlogo na ekonomskem področju (White 1997, 197-200).

3.6.4 Stalin in Sovjetska zveza

Prva vidna funkcija Stalina je bila, ko je postal komisar novoustanovljene institucije *Ljudskega komisariata državnega nadzorstva*. Pomembno vlogo je odigral kot ljudski komisar *Delavske in kmečke inšpekcije*, kar je bila pomembna stopnja, ki mu je dopuščala vsakodnevno sodelovanje pri vladnih zadevah. Organizacijske spremembe

leta 1921 so bile odločilne za Leninovo koncepcijo partije in so delovale v prid tudi Stalinu, ki je spretno deloval v ozadju. Postavili so ga za generalnega sekretarja, ki takrat še ni bila nobena pomembna funkcija. Je pa sekretariat postal njegova glavna politična opora, saj je v njem deloval tudi poseben oddelek za evidenco in razporeditev kadrov. Potem, ko je Lenina zadela možganska kap in je bilo njegovo zdravje bolj slabo, si je Stalin v njegovi odsotnosti polastil številne vladne dolžnosti in sprejemal končne odločitve o državnih zadevah. Čeprav je Lenin Stalinu ves čas zaupal, je proti koncu svojega življenja začel dvomiti vanj. Postajalo je vedno bolj očitno, da Stalin zlorablja oblast v sekretariatu. Zaostroval se je boj med Trockim in Stalinom, ki pa ni tratil časa in je izkoristil svoje pristojnosti v kadrovske politiki in z vodilnih položajev začel odstranjevati člane, ki bi se lahko pridružili Trockemu, zato se je le-ta premaknil v opozicijo. Po Leninovi smrti se je položaj Trockega še poslabšal. Prav tako je bilo po Leninovi smrti tudi konec obdobja zmede v partijskem življenju, vodstvo je bilo odločeno, da bo iz njega izključilo Trockega. Po trinajstem partijske kongresu (maj 1924) so bili že vsi vzvodi oblasti v Stalinovih rokah. Razglašal se je za Leninovega učenca in o leninizmu razlagal, da je mednarodni pojav (Britovšek 1980, 9–139).

Stalin je teoretično utemeljil možnost graditve socializma v eni sami zaostali državi Rusiji. Vse je spretno vpletel v nauk leninizma kot fundamentalne razlage in edino možne prihodnosti. Za Stalina je vsako odstopanje od takih načel pomenilo omahovanje ali izdajo socializma. Svoje misli je znal spretno povezati z Leninovimi citati in si je tako ustvaril močno ideološko orožje. Bil je človek z velikimi organizacijskimi sposobnostmi, predvsem pri graditvi partijskega aparata, spretno je znal manipulirati s kongresi. Stalinovo obdobje bi lahko razdelili na dve obdobji. V prvem, do leta 1934, je še upošteval nekatere norme partijskega življenja, v drugem pa so povsem prevladale despotske poteze njegovega značaja. Petnajsti kongres leta 1927 je tako potekal v vzdušju zmagoslavja ob prvih uspehih industrializacije. Določil je usmeritev v kolektivizacijo kmetijstva. Pozval je k hitri totalni kolektivizaciji, ki pa jo je bilo mogoče obvladati samo z administrativnimi ukrepi in pritiski. Prehitra industrializacija, nasilna kolektivizacija in avtoritativni centralizem so ogrožali zvezo med kmeti in delavci. Partijske razprave v letih 1928/1929 so potekale nedemokratično, saj je Stalin svoje nasprotnike postavil pred alternativo, ali ga podpirajo, ali so sovražniki partije,

torej so proti industrializaciji in načrtovanju in s tem tudi proti socializmu (Britovšek 1980, 138–214).

Pomemben vzvod Stalinove oblasti je postal *Ljudski komisariat za notranje zadeve* (NKVD), sovjetska tajno-obveščevalna služba. Pomembna pot k njegovi osebni diktaturi je bila tudi reorganizacija varnostnih organov. NKVD si je tako podredila milico, enote obmejne varnosti in vojaške formacije, ki niso neposredno spadale k armadi in mornarici, taborišča za prisilno delo, institucije za izdajo vizumov. Varnostni organi so postali najmočnejši. Leta 1928 so uvedli Stalinov sistem čistk. Po eni strani je izboljšanje gospodarskega položaja povečalo Stalinovo popularnost, hkrati ga je z uvedbo posebne komisije in terorja odtujevalo. Menil je, da se mora razredni boj z razvojem socializma vse bolj zaostroovati. Zato mu je teorija, da bo država izumrla samo, če jo bodo okrepili, služila za argument, da je razvil takšen teror. S smrtjo Kirova, ki je eden od ožjih sodelavcev Lenina, se je znebil človeka, ki bi ga lahko nasledil in je bil manj brutalen in bolj zmeren. Njegova smrt je pomenila tudi preobrat v politični zgodovini ZSSR (Zveza sovjetskih socialističnih republik), saj je Stalin odtlej skušal vsiliti partiji svojo voljo. Pomemben datum je tudi 19. avgust 1936- prvi moskovski proces, ker je Stalinu prvič uspelo, da je s svojimi terorističnimi ukrepi posegel po komunistih (Britovšek 1980, 214–240).

Med obema vojnama se je Sovjetska zveza okrepila, vendar ji vseeno ni uspelo priti iz izolacije, predvsem v srednji Evropi je postala simbol vzhodne nevarnosti (Ornik 2006). Ker se Sovjetska zveza ni mogla dogovoriti z Angleži in Francozi o skupni obrambi pred Nemčijo, sta poleti 1939 Stalin in Hitler podpisala pakt. Vzajemno sta se lotila vprašanj o prostoru med Baltikom in Črnim morjem. Junija 1941, ko je Nemčija napadla Sovjetsko zvezo, so Nemci stavili na to, da se bo boljševistični imperij sesul, ko bodo tlačani videli možnost osvoboditi se izpod stalinskega režima. To je povzročilo, da je Stalin spremenil svojo politiko. Vrnil se je k tradicionalnim ruskim narodnim vrednotam. Popustil je tudi pri odnosu do pravoslavne cerkve, ki se je aktivno vključevala v obrambo domovine, kar je okrepilo tudi Stalinov ugled v družbi (Rupnik 1999, 147-154).

Ker je Stalina napad Nemčije tako močno pretresel in je mislil, da se bliža konec Sovjetske države, je za nekaj časa popolnoma odpovedal. Potem pa je sam prevzel poveljstvo Rdeče armade, postal je komisar za narodno obrambo in imenovan na položaj vrhovnega poveljnika Sovjetske zveze. Delo je potekalo na centralizmu zasnovanem Stalinovem stilu. Ni dovoljeval, da bi sprejemali kakršnekoli sklepe v njegovi odsotnosti, kar je pripeljalo do odlašanja nujnih odločitev in zmede v poveljevanju. Neuspeh armade pripisujejo tudi čistkam v vrstah poveljniškega kadra. Partija je takrat obstajala le še v obliki, politbiro je imel nepomembno vlogo in nadomestile so ga komisije, ki so sodelovale s Stalinom. S starostjo je postajal tudi vse bolj nezaupljiv, svoj teror je upravičeval s pretvezo hladne vojne in imperialističnih zarot. Vrhunec njegove despotske oblasti je pomenil XIX. kongres, saj so ga označili za velikega arhitekta komunizma in ga slavili kot personifikacijo revolucije in socializma (Britovšek 1980, 253–257).

Pomembno vlogo je v državi je imel Stalinov kult osebnosti, kar je bilo v nasprotju z Leninom, ki je bil, podobno kot Marx in Engels, proti poveljevanju svoje osebnosti in hvaljenju njegovih uslug. Je pa čaščenje Lenina kot revolucionarnega voditelja spretno izkoristil Stalin, saj je z uvedbo Leninovega kulta vloga Stalina kot izvrševalca Leninove oporoke, dobila nov sij. Začeli so ga slaviti kot zvestega bojnega tovariša, ki je vdano stal Leninu ob strani. Vse bolj se je začel uveljavljati kot vodilna osebnost v krogu politbiroja. Podoba, ki jo je skušal Stalin prikazati svetu, je bila skrbno prilagojena okoliščinam. Resnost, skromen nastop, počasen način govora, preprosta uniforma, ves zunanji videz je prikrival resničnega človeka, ki je bil do skrajnosti čustven, živčen, ciničen in hitro užaljen. Poudarjal je samokritiko in pozival vodilni kader, naj ne izgubi stika z množico, ker bi to privedlo do poloma v partiji. Je pa bil Stalinov kult in njegove posledice, bistveni sestavni del socialistične družbe njegovega modela, čeprav je bil v resnici kult v nasprotju s socialističnimi načeli. Njegova vloga se je precenjevala, saj so njemu osebno pripisovali zasluge ljudstva in partije, sam pa je postopoma začel opuščati načela kolektivnega vodstva. V njegovi dejavnosti se je pokazalo razhajanje med besedami in dejanji. Stalinizem je resno načel organizem Sovjetske države in grozil je, da bo uničil pomembne pridobitve oktobrske revolucije (Britovšek 1980, 257–263).

Po koncu vojne si je Stalin zamišljal novo organizacijo Evrope, kjer je imel pred očmi tudi nekakšno vseslovansko zvezo. Stalin je z veseljem sprejel ponudbo Američanov in Britancev, da pristopi k zavezniški proti hitlerjevski koaliciji. To ga je povzdignilo v ključno figuro na svetovni ravni, Roosevelt in Churchill sta ga imela za partnerja na konferencah, kjer so se dogovarjali o povojni usodi Evrope. Ena ključnih konferenc je bila tudi v Rusiji, v Jalti, kjer je dobil zeleno luč za razdelitev vplivnih območij v vzhodni Evropi in na Balkanu. Na ideološkem in notranje političnem področju je moral pristati na nekatere koncesije zahodnih zaveznikov. Velik pomen za pridobivanje zahodne zavezniške pomoči je bil tudi spremenjen odnos do pravoslavne cerkve (Rupnik 1999, 154-158).

Čeprav je Sovjetska zveza v vojni doživela velike izgube, je poleg ZDA iz nje izšla kot velika sila. Njena moč se je kazala predvsem v njeni veliki vojski. Zelo se je razširil tudi njen vpliv v vzhodni, južni in srednji Evropi, kjer so nastajale države ljudske demokracije (Južnič 1985, 305). Nastal je prepad med zahodno Evropo in njenim povezovanjem na eni strani in Sovjetsko zvezo s satelitskimi državami na drugi strani. Tudi na vzhodu je bilo prisotno določeno povezovanje, ki je bilo predvsem vojaško v okviru Varšavskega pakta, ekonomska povezava pa ni nikoli zares dobro delovala. Sovjetska zveza tako ni bila prisotna pri zahodnoevropskem povezovanju, iz katerega je kasneje nastala EU (Ornik 2006).

Kot ugotavlja Almond, je legitimnost Sovjetska zveza črpala iz strukture režima, ki je bila podobna tisti v carski Rusiji. Odlikovala jo je visoka stopnja centralizacije, obsežna vlada in arbitrarnost vladajočih (Lukšič 2006, 47-48).

3.6.5 Hladna vojna

Po vojni so Američani z Marshallovim planom ponudili pomoč za obnovo gospodarstva, vendar ga je morala SZ pod Stalinovim diktatom zavreči. Stalin se je vrnil na represivno notranjo politiko, ki je imela na mednarodnem prizorišču za posledico obnovitev ideološkega boja proti imperializmu. Med vojaško-političnima blokoma se je začela stopnjevati hladna vojna. Američani so aprila 1949 ustanovili

Severnoatlantski pakt- NATO, Sovjeti pa leta 1955 Varšavski sporazum (Rupnik 1999, 154-158).

Hladna vojna je bila globalni konflikt med dvema blokoma, ki sta se oblikovala okoli dveh dejanskih velikih sil, Sovjetske zveze in Združenih držav Amerike. Po propadu nemških in japonskih imperialnih ambicij, je bila Evropa tako oslABLjena, da ni mogla več pomisliti na kakršnokoli ravnotežje sil. Tako sta imeli supersili vse možnosti zapolniti nastali »vakuum moči«. Jasne orise je dobila hladna vojna s Trumanovo doktrino, po kateri je morala ZDA pomagati vsem tistim, ki jih je »ogrožal komunizem«. Marshallov plan (Program za obnovo Evrope) je Sovjetska zveza označila kot »ameriški načrt za podjarmljenje Evrope« (Južnič 1985, 346–347).

V zunanji politiki Sovjetska zveza ni ponavljala napak carističnega režima. Komunistični voditelji so vedno točno vedeli kaj hočejo in vsaka akcija je bila usmerjena direktno k dosegu tega cilja. Vsak korak je bil točno preišljen. Prvič v zgodovini je bila diplomacija Rusije iznajdljiva, nepopustljiva, odporna, brezobzirna in je vedno premagala Zahod (Solženicyn 1995, 82).

Čeprav se je Sovjetska zveza začela razvijati bolj sama zase in se na nek način tudi izolirala od drugih, je bila še vedno prisotna v evropskem prostoru. Evropa se je razdelila na Zahodni in Vzhodni blok, ločevala ju je tako imenovana železna zavesa. V Vzhodni blok so spadale države Sovjetske zveze in njene satelitske države, ki niso bile vključene v Sovjetsko zvezo. Večina teh držav je bila vključena v vojaško zavezništvo Varšavski pakt. V vseh je vladal komunizem, ki ga je vsiljevala Sovjetska zveza. Varšavski pakt je nastal maja 1955. Nastal je predvsem kot odgovor na zahodni vojaški pakt- NATO in tudi zaradi vojaških prednosti in skupnega urjenja. To povezovanje vzhodno-evropskih držav je bilo predvsem vojaško in politično (Davies 1997, 1099-1102).

3.6.6 Obdobje Hruščova, Brežnjeva in Gorbačova

Po Stalinu je na oblast prišel Hruščov. Ko je prevzel obe ključni funkciji v partiji in vladi, je obnovil stalinsko prakso koncentracije vse oblasti v enih rokah. Ta popolna oblast pa ga je še bolj zapeljevala v voluntarizem (Rupnik 1999, 158-163). Nihče v vodstvu Sovjetske zveze ni razmišljal o hitrih in bistvenih družbenopolitičnih spremembah v sistemu, ki ga je zapustil Stalin. Njegova politična linija je bila vselej pravilna, pregrešil naj bi se le z despotskim načinom vladanja. Sistem bi tako bilo potrebno le izpopolniti (Britovšek 1980, 268). Obetavna sprememba v zunanji politiki je bila, da je menil, da je med kapitalizmom in socializmom možna mirna koeksistenca. Prekršil je Postdamski sporazum, ko je dal zgraditi berlinski zid. Vrhunec voluntarizma na mednarodnem področju pa je bilo, ko je pod svoje okrilje prevzel kubansko revolucijo in na Kubi dal namestiti jedrske rakete. Glavna ost njegove notranje politike je bila odprava posledic stalinskega nasilja. Voluntarizem Hruščova se je odlikoval tudi v kulturni politiki. Od umetnikov je zahteval, da služijo graditvi socializma in ostro zavračal vsakršne modernizme. Napovedal je tudi vrnitev k avtentični leninski politiki do religije in cerkve. Pospešil je rusifikacijo vse Sovjetske zveze, saj bi le kot enovit sovjetski narod lažje in hitreje dosegli komunizem (Rupnik 1999, 158-163).

Prav ta njegov voluntarizem in nenehno vznemirjanje partijskega aparata z reorganizacijami, je krepilo tabor Hruščovih nasprotnikov pod vodstvom Leonida Brežnjeva. Leta 1964 se mu je ponudila priložnost, da je pripravil udar proti Hruščovu in prevzel oblast. Novi kult osebnosti ni porušil stabilnosti v partijskem vodstvu. Veliko je naredil na tem, da bi doma in po svetu zbijal vtis, da se v Sovjetski zvezi res goji socialistična demokracija. Leta 1977 je z novo ustavo po eni strani uzakonil vrhovno politično oblast partije, po drugi pa formalistične oblike sodelovanja množic v volitvah sovjetov na vseh ravneh. Pod njegovim režimom so sicer nadaljevali z omejevalno politiko nasproti Ruske pravoslavne cerkve. Nič ni spreminjal, kar je uvedel Hruščov, le v metodah je bil še bolj hinavski, saj so poskusi dialoga z Zahodom od Kremlja zahtevali, da si v odnosu do vernikov in manjšin izboljša hudo načeti ugled. Leta 1975 je nato v Helsinkih podpisal *Sklepno listino o spoštovanju človekovih pravic* (Rupnik 1999, 163-168).

Najbolj se je zastoje čutil na gospodarskem področju. Veliko je k temu pripomogla tudi demografska stagnacija, saj ni bilo mlade delovne moči. Še najbolj so to občutili v kmetijstvu, ki mu je vlada skušala pomagati z administrativnimi reformami. Zaradi visoke stopnje urbanizacije se je spremenila tudi socialna sestava prebivalstva. Povečeval se je delež izobraženih (Rupnik 1999, 163-168).

V zunanji politiki se je osredotočil na normalizacijo odnosov med Vzhodom in Zahodom. Novo vodstvo ZRN je v začetku 70-ih let začelo uresničevati svojo Ostpolitik in vzpostavljalo normalizacijo odnosov z drugo nemško državo NDR, kar je Kremlju olajšalo pospešeno urejanje odnosov z Zahodom. Leta 1972 je ZRN v Moskvi podpisala *Sporazum o odpovedi uporabe sile v meddržavnih odnosih*. Vse to so bili prelomni dogodki, ki so vodili k *Konferenci o varnosti in sodelovanju v Evropi* (KVSE) in podpisu *Helsinške sklepne listine*. Brežnjev je tako slavil zmago, saj mu je s tem Zahod priznal dokončnost poveljnih meja v Evropi in politične ureditve vzhodnega bloka. Vendar pa se je kmalu pokazalo drugače. Potem ko so decembra 1979 z vojaškimi enotami posegli v dogajanje v Afganistanu, je Zahod prešel na oborožitev in Sovjetski režim je bil prisiljen sprejeti še hujšo oboroževalno tekmo. Kriza v odnosu z Zahodom se je le še poglobila (Rupnik 1999, 163-168).

Leta 1985 je oblast prevzel Mihail Sergejevič Gorbačov. Reforme, ki jih je najavil, je pojmoval izključno kot posodobitev socializma. Vse do konca se ni poslovil od prepričanja, da je mogoče vse politične, sistemske, gospodarske in druge probleme rešiti znotraj moderniziranega socialističnega sistema. Njegovo notranjo politiko so vodila tri gesla: uskorenije (pospešitev), glasnost in perestrojka. Prvo geslo ni prineslo nič reformskega. Glasnost je pomenilo javnost, odprtost, transparentnost, kar je omogočilo ljudem pogovarjati se naglas o vsem, o čemer so prej lahko le šepetali. Veliki premiki so se zgodili predvsem na umetniškem področju, začelo se je tudi ukinjanje cenzure. Vendar se je tudi pod njegovo komando ponavljala zahteva po zaostrovanju ideološkega boja z religijo. Perestrojka pa je v bistvu zamenjala besedo reforma, ki je postajal vse preveč obrabljen in diskreditiran. Čeprav je načeloma kritiziral stalinsko nasilje, je brez zadržkov branil leninsko enopartijsko diktaturo. Spoznal je, da ima RPC veliko zaslombo v ljudstvu in med demokratičnimi krogi; v tem si je obetal okrepitev vezi med

oblastjo in ljudstvom. Potrebno pa je bilo tudi dokazati Zahodu, da gredo res po poti demokratizacije države in družbe. Pojavila sta se kar dva zakona: *"o svobodi vesti in verskih organizacij"* in *"o svobodi veroizpovedi"*, ki sta tudi opredelila ločitev cerkve od države. Prvenstveno pa je imel pred očmi politične reforme. Državo in družbo je hotel popeljati iz tisočletne samodržavne diktature in jo približati evropskim civilizacijskim normam (Rupnik 1999, 168-183).

Maja 1989 je na prvem kongresu ljudskih deputatov Sovjetska zveza zakorakala v čisto novo politično ozračje. Gorbačov, ki je zasedanje vodil zelo demokratično, je spodbujal javno debato, samo zasedanje pa so prenašali po televiziji. Gorbačov in njegovi pristaši iz demokratskega krila KPSZ so vse več uporabljali pojme kot so: pravna država, delitev oblasti, človekove pravice in tudi tržni mehanizmi. S tem se je rojevala sovjetska parlamentarna demokracija. Vendar je vseeno postalo očitno tudi, da od kongresa in vrhovnega sovjeta ne gre pričakovati resničnih reform in izboljšanja gospodarsko-socialnega položaja. Na zunanje političnem področju mu je bilo glavno vodilo geslo "nova miselnost", ki ga je zasnoval vodilni ideolog demokratizacije Aleksander Jakovljev. Ta nova miselnost naj bi nadomestila zastareli sovjetski dogmatizem in subjektivizem v zunanji politiki, osrednji vodili bi postali dialog in razorožitev. Ukinil je izolacijo in Sovjetska zveza se je konec 80-ih večinoma že v celoti odprla svetu. Eno najpomembnejših dejanj je bilo privolitev na združitvev Nemčije. Čeprav je Gorbačov blestel kot svetovni mirovnik, pa je gospodarstvo povzelo strmo navzdol (Rupnik 1999, 168-183).

Politični zmagovalec spopada med partijsko-konservativno birokracijo in demokratičnimi reformatorji je bil Boris Jelcin. Gorbačov je še formalno nadaljeval svoj predsedniške dolžnosti, vendar je bil že brez prave oblasti. S komunistično vladavino se je zrušil nosilni del sovjetske oblasti. Razpustili so kongres ljudskih deputatov ZSSR. Začel se je razpad Sovjetske zveze, razpustili so ZSSR in ustanovili Skupnost neodvisnih republik (SND). Vse to so voditelji SND počeli brez Gorbačova, ki mu ni preostalo drugega kot, da sprejme resničnost in je 25. decembra 1991 odstopil od dolžnosti predsednika ZSSR. Lahko bi rekli, da je Gorbačov posebljeni krivec za razpad tisočletnega ruskega imperija (Rupnik 1999, 168-183).

Najpomembnejše spremembe v odnosu med režimom in družbo so se zgodile ravno v tem zadnjem Sovjetskem obdobju. Utrdile so se temeljne svoboščine. Sovjetski parlament je sprejel sistem privatizacije industrije in privolil v *Deklaracijo pravic in svoboščin posameznika*, ke je jamčila enakost pred zakonom, svobodo govora in združevanja in pravico do lastništva. Najpomembneje je seveda bilo konec monopola Komunistične partije leta 1990 in kasneje uzakonitev zakonodaje, ki je dovoljevala ustanavljanje drugih političnih strank in gibanj (White 1997, 205).

3.6.7 Razpad Sovjetske države in prihod Jelcina

Razpad Sovjetske zveze je bil velik šok za prebivalce. Tvorci nove Rusije niso mogli ponuditi zadovoljivih pojasnil, zakaj se je to zgodilo in kakšna bo prihodnost, zato so razpad argumentirali z zlomom komunističnega režima, hkrati pa so v zameno obljubljali demokracijo in spoštovanje človekovih pravic. Lahko bi tudi rekli, da naj bi se Rusija obrnila k Evropi in sprejela njene temeljne vrednote (Rupnik 1999, 184-188).

Jelcin je od Gorbačova podedoval Rusijo v paradoksalnem položaju. Bile so že uveljavljene mnoge vrednote sodobne demokratične družbe, vendar pa so strukture gospodarske in zakonodajne oblasti ostale skoraj nedotaknjene. Rusija je s 1. januarjem 1992 stopila na pot gospodarskih reform. Za uresničevalca teh reform je Jelcin izbral mladega ekonomista Jegorja Gajdarja. Začetek gospodarskih reform je še dodatno zaostрил socialno krizo. Prva reforma je bila sprostitvev cen, kar je bilo razočaranje, saj ni šlo, kot so pričakovali. Naslednja reforma je bila popolna liberalizacija trgovine in trgovanja. Gospodarski liberalizem je postal za prebivalstvo glavni krivec za množično revščino. Naslednja zelo pomembna stvar je bila finančna stabilizacija in prvi pogoj zanjo je bil uravnoteženi proračun, kar je povzročilo rezanje državnih subvencij. Vendar se je zgodilo, da se je morala vladavina Jelcina ukvarjati z lastno usodo namesto z gospodarskimi in socialnimi problemi, saj ji je grozila opozicija. Zato so državljani glasovali o nekakšni zaupnici in Jelcinova vladavina je kljub težavam prebivalstva, ki so jih imeli zaradi reform, dobila podporo. Potem se je Jelcin najprej osredotočil na pripravo nove ustave. Še naprej se je zaostroval spopad med izvršilno predsedniško in zakonodajno oblastjo sovjetov. Jelcin je razpustil kongres ljudskih deputatov in vrhovni

sovjet ter določil glasovanje o novi ustavi RF in volitve v nov parlament. V novem parlamentu je ponovno dobil močno opozicijo, vendar se ni bal za svoje pristojnosti, saj ga je nova ustava naredila za vladarja s pooblastili, kakršnih so bili do takrat deležni le carji (Rupnik 1999, 188-194).

"Nomenklatura demokracija" današnje Rusije kaže veliko značilnosti dosedanjih vladavin, ki jih je imelo carstvo in tudi Sovjetska zveza. Vsa politika in pomembnejši sklepi o usodi države in družbe se sprejemajo v najožjem krogu v Krmelju. Še vedno je državna politika vezana na osebnost voditelja. Tudi sedanja ustava RF je prav pisana na kožo absolutnega vladarja. Še vedno ni rešeno zelo pomembno nacionalno vprašanje. Zelo šibki so še vedno instituti civilne družbe, saj gospodarske reforme vodijo v razslojevanje družbe na peščico zelo bogatih in milijonske množice zelo revnih, manjka pa srednji sloj, saj je le ta zanesljiv nosilec institutov civilne družbe. Še vedno se v zelo ostrih oblikah v kriznih obdobjih kaže tudi radikalizem političnih subjektov (Rupnik 1999, 188-194).

Lahko bi rekli, da smo bili v tristoletni ruski zgodovini priča zamujenim priložnostim v mednarodnem razvoju in neusmiljenemu zapravljanju nacionalne moči, da bi dosegli cilje, ki niso nič pripomogle Rusiji. Več se je ukvarjalo z evropskimi zadevami kot z lastnimi. Velike posledice je imelo seveda tudi sedemdesetletno obdobje komunizma, ki je zlomilo življenjski tok ljudi. Najbolj so bili ljudje zlomljeni fizično. Sovjetska zveza je izgubila skoraj petdeset milijonov ljudi, najbolj so bili zatirani intelektualci. Največji dosežek tega režima je bilo, da so bili ljudje bombardirani s propagando, ki jih je naredila otopele in so morali ves čas izpolnjevati svojo pokorščino. Moralna in intelektualna raven ljudi je vedno bolj povzela stran (Solženicyn 1995, 70–82).

Vsaj v Evropi, je bil to konec monopolističnega vodenja marksistično-leninističnih strank, za družbo pa je bil to začetek nove oblike zgodovine post-komunizma. Lahko je bilo zamenjati vlado in vodilno stranko in tudi ustavo, težje je bilo razviti obliko politike, ki bi temeljila na aktivni udeležbi državljanov in bi spoštovala različne poglede, potrebna je bila sprememba v kulturi in ne samo sprememba režima. V Rusiji, čeprav so volili že v 1980-ih, so ljudje prvič izbirali svoj parlament in svojega

predsednika. Vendar to ni bilo dovolj za spremembe v politični kulturi, potrebna je bila sprememba v odnosu med voditelji in družbo, potreben je bil volilni proces z organiziranimi političnimi strankami in priložnosti, da se o njihovih zaslugah razpravlja v medijih. To je bilo težko zaradi močnega predsedniškega sistema in zaradi vlade, ki ni bila formalno odgovorna izvoljenim predstavnikom. Ruski primer nam jasno kaže, da je sprememba političnih institucij relativno lahka, spremembe v politični kulturi pa trajajo veliko dlje (White 1997, 207-208).

4 Ruska kultura

Ruska kultura je eden najpomembnejših dejavnikov, ki opredeljuje njeno evropskost in neevropskost. V tem poglavju bom zato predstavila značilnosti in razvoj ruske kulture in miselnosti ter značilnosti ruske cerkve, ki je imela zelo velik vpliv na razvoj same kulture.

Ob koncu prvega krščanskega milenija je bila Rusija del mediteransko-evropskega vzhoda, kasneje pa je bila velikokrat v dvomih glede svojega položaja v širšem prostoru. Nihala je med možnostma postati integralni del Zahoda ali se oblikovati v čisto samosvojo civilizacijo. Veliki imperatorji 18. in 19. stoletja (Peter I., Katarina II.,...) so prihodnost svoje dežele videli v Evropi ali v dialogu z Evropo. Nekateri so bili prepričani, da je za Rusijo edina rešitev iskanje poti k lastni civilizaciji. Tudi zahodna civilizacija je bila vedno v zadregi, ko je premišljevala o Rusiji. Ni imela ne pravih mer ne ustrezne senzabilitete za pretehtavanje tamkajšnjih pojavov (Figes 2007, 576–578).

V zgodnji dobi so bili Rusi povezani predvsem z Bizancem, ki je vplival na oblikovanje stare ruske kulture. Ena od posledic tega je bilo nenehno zaostajanje za Evropo v družbenem in kulturnem razvoju. Eden od vzrokov za to je, ker so naseljevali ogromna področja, ne da bi za njih imeli zadosti prebivalcev. V zahodni katoliški cerkvi so uporabljali latinščino v vzhodni pravoslavni slovanski jezik. Ruski menihi ponavadi niso znali grško in latinsko in tako niso imeli dostopa do antične književnosti, tako ni bilo grške znanstvene, filozofske in književne misli. Rusi so se vse od Petra Velikega naprej soočali s poskusi vladarjev, da bi dohiteli Evropo (Rupnik 1999, 329-330).

Vendar pa je bila Rusija zgodovinsko in kulturno izolirana od Evrope. Praktično ni bila izpostavljena renesansi in reformaciji, ni sodelovala pri pomorskem raziskovanju in znanstvenih odkritjih zgodnje moderne dobe. Ni imela "velikih evropskih mest" in kraljevskih ali škofovskih dvorov, ki bi podpirali umetnost. Prav tako ni imela pravega meščanskega oziroma srednjega sloja, ter s tem tudi ne univerz in javnih šol. Prevlada cerkve je zavrla razvoj posvetnih umetniških oblik (Figes 2008, 24–27).

Lahko bi rekli, da je ena bistvena lastnost, ki ločuje rusko življenje in mišljenje od zahodnega (evropskega) to, da so se odločili za bizantinsko pravoslavje in ne za zahodno evropsko civilizacijo. Prav s prevzemom vzhodnega pravoslavja so opredelili tudi mnoge temelje ruske vzhodno krščanske civilizacije. Eno od teh je pojmovanje države in vladarja. Posvetni državni vladar je hkrati tudi vladar nad cerkvijo, njegova volja je zakon tako državi kot cerkvi. Vsa oblast se je osredotočala izključno v osebi carja. V zahodni Evropi pa se je ves čas v nemal boj med papeštvom in cesarstvom (Rupnik 1999, 322–328).

Tudi zemljepisni položaj opredeljuje eno posebnost Rusije, to je vezni prostor med Evropo in Azijo, oziroma med svetom modernizacije in tradicionalizma; združuje torej prvine evropske in azijske civilizacije. Kijevska Rusija¹ je imela še vedno mnogo vezi z Evropo, predvsem zaradi trgovskih poti, ki so potekale mimo. Se je pa s kolonizacijo vzhodnih območij vse bolj spreminjala v evrazijsko državno tvorbo, politično in duhovno. Kijevska Rusija je še imela obraz obrnjen proti Evropi, Moskovska država 15. do 17. stoletja pa je bila obrnjena proti Aziji. Ta čas je imel azijske težnje, despotsko samodržavje in okrutno tlačanstvo. Ta vsesplošna zaostalost v primerjavi z Evropo je imela znatne posledice na miselnost in vrednote v ruski družbi. Ozek vrhnji sloj družbe v 19. stoletju je imel evropsko izobrazbo, vendar je bil odnos ljudstva do oblasti, prava in lastnine azijski. To azijskostvo je predstavljalo temelj za odpor proti evropskim novostim, ki so jih želeli uvesti nekateri ruski vladarji. Kot je povedal Tolstoj, je imel ruski narod vedno drugačen odnos do oblasti kot evropski. Rusi se nikoli niso borili proti oblasti ali sodelovali na oblasti. Na oblast so gledali kot na zlo, ki se ga moraš izogibati. Skozi zgodovino se vleče kot neka rdeča nit želja ali hrepenenje po železni roki, ki naj bi v deželi naredila red (Rupnik 1999, 322–328).

Temeljnega pomena za evropsko samopodobo Rusov je bil nacionalni mit, ki je nastal v veri, da se je dežela razvila kot krščanska civilizacija, ruska kultura pa je nastala iz združitve skandinavskih in bizantinskih vplivov. Proti koncu 19. stoletja se je to spremenilo, saj se je s širitvijo ozemlja razširilo prizadevanje, da bi njene kulture

¹ Kijevska Rusija je bila prva vzhodna slovanska država, ki jo je ustanovil Viking Oleg leta 879. Na vrhuncu moči je bila v 10. in 11. stoletju, ko je postala glavno politično in kulturno središče v vzhodni Evropi. Propadla je z vdorom Mongolov v 13. stoletju (Kievan Rus 2009).

vključili v rusko kulturo. Velik vpliv na Rusijo so imeli tudi Mongoli, predvsem s svojim pohodi na ruska ozemlja. Je pa ruska krščanska zavest temeljila na prepričanju, da so sicer podlegli mongolskemu meču, niso pa si podvrgli krščanske civilizacije s samostani in cerkvami. To obdobje je pomenilo temeljni izziv evropski samopodobi Rusov. Pravijo, da Rusi res živijo v azijski stepi, vendar se obračajo proti Zahodu. Mnogi so vzrok, zakaj Rusija ni šla po poti Zahodne Evrope, navajali despotizem mongolskih kanov. Za Ruse je bila najpomembnejša ločnica vera, ki je bila bolj pomembna kot narodne razlike. Če se je Rusija hotela oblikovati v evropsko državo, je morala določiti jasnejšo kulturno mejo med seboj in svojim »azijskim jazom« na Vzhodu. Najbolj jim je pri tem služila vera, saj so vsa nepokristjanjena plemena stlačili skupaj in jih poimenovali Tataři (Figes 2008, 359– 407).

Za Ural je v 18. stoletju obveljalo, da je neprehodna gorska veriga, s katero je Bog označil vzhodno mejo civiliziranega sveta. Nasproti Azije so se Rusi zdeli Evropejci, na Zahodu pa so ostali azijati. V primerjavi z evropskimi državami, ki so se širile s kolonijami na drugih kontinentih, se je ruski imperij širil z vsiljevanjem ruske kulture azijski stepi, medtem pa so mnogi osvajalci prevzeli azijske navade. Tudi Dostojevski je povedal svojim bralcem, da Rusija ne leži samo v Evropi, ampak tudi v Aziji. Pravi, da se je težko odvrniti od Evrope, vendar pa meni, da je za njih Azija še neodkrita Amerika. Pravi, da bo prodor v Azijo povzdignil njihovega duha in jim dal novo moč, v Evropi so bili vedno le sužnji in priskledniki; v Evropi so bili Tataři, v Aziji pa bodo Evropejci. S tem je skušal Dostojevski pokazati, da Evropa misli, da ruska kultura pripada Aziji. Z besedami, da se mora Rusija obrniti proti Vzhodu, je mislil, da se Rusija v Aziji le načrpa novih sil, ki jih potrebuje za potrjevanje evropske narave. Rusi so se zato, potem ko so spoznali, da jih Zahod odklanja, zamerljivo odzvali z zaničevanjem zahodnih vrednot (Figes 2008, 359– 407).

Oblikovalke in nosilke nacionalne zavesti (mesta, meščanstvo in izobraženstvo) zahodne Evrope, v Rusiji niso bile zadosti razvite. Ni se izoblikoval državlján kot nosilec narodne zavesti in soodgovornosti za svojo državo in narod. Kmetje so bili vse do konca 19. stoletja izključeni iz javnega življenja, inteligenca se je vdajala slepemu povelečevanju svete Rusije in carizma ali pa enako slepim revolucionarnim

prevratniškimi idejami. Prav neizoblikovana ruska narodna zavest je bila velika pomanjkljivost, na kateri so gradili svoj proletarski internacionalizem. Zadnja stoletja so se istovetili z imperijem, samodržavjem in pravoslavljem in tako zaostali za evropskimi narodi, ki so si oblikovali nacionalno zavest (Rupnik 1999, 369–370).

Politika in politične institucije v Rusiji so se razvijale po vzoru Mongolov in Bizanca. Zato ker so imeli v zgodovini tudi bolj malo stikov, se je njen politični razvoj zelo razlikoval od evropskega. Vse se je oblikovalo okrog samovladja oziroma avtokracije. Zelo pomembno vlogo v ruski družbi je odigrala država, ki je imela dominantno pozicijo in je bila odrezana od ostale družbe (Theen in Wilson 1996, 258–259).

Rusija je celovit svet, enoten v svoji osnovi, ki živi svoje lastno celovito, samobitno življenje. Ker je pri Rusih veljala teritorialna skupnost in ne krvno sorodstvena, je bil njihov značaj široko odprt, drugi narodi so se z lahkoto asimilirali. Pomembna značilnost je tudi izročitev oblasti od spodaj navzgor (Solženicyn 2001, 153–159).

Ker je bila Rusija v preteklosti preprosta in vedno odprta država, se je veliko plemen zlilo z ruskim narodom. Tako da, ko govorimo o narodnosti, vedno mislimo na človekovo zavest in ne na kri. Kot pravi Solženicyn sta ruska kultura in zavest obstajali že stoletja in vsi, ki čutijo, da pripadajo temu so Rusi. Značilen ruski karakter je bil v sovjetski dobi nenehno potlačen in razkasan. Značilnosti kot so odprtost, odkritost, naravna umirjenost, enostavnost, potrpežljivost, vztrajnost, ponižnost, junaštvo, sočutje, velikodušnost in vdanost v usodo, so začele uhajati. Boljševiki so izčrpali in očrnili ruski karakter, izrezali so sočutje, voljo pomagati drugim in občutek bratstva. Danes se zdi, da je ruska zgodovina izgubljena. Treba je ohraniti in negovati vse dobre stvari, ki niso bile potlačene v zgodovini (Solženicyn 1995, 102–108).

Rusija ima poenoten jezik, ne obstajajo narečja kot smo jih navajeni pri nas. Moskva je vsem ruskim deželam začela diktirati svoj jezik, moskovsko narečje je bilo s knjigo Ivana Fjordova, Apostol (l.1564), uzakonjeno za knjižni jezik. Jezik ima tako pri Rusih zelo močno unifikatorsko in centralizatorsko vlogo in moč, saj se Rus počuti doma tam,

kjer se govori rusko. V primerjavi z drugimi evropskimi narodi so jezikovno nenavadno homogeni in poenoteni (Rupnik 1999, 364–366).

Z družbenimi reformami Petra Velikega so plemiči postali nosilci uvajanja evropskih običajev v Rusijo, njihove palače pa osrednje prizorišče tega procesa. Pripadniki ruske aristokracije so svoje življenje pravzaprav igrali, saj se niso rodili kot Evropejci in evropske navade zanje niso bile samoumevne, ampak so se morali priučiti. Evropeiziran Rus je bil dejansko razcepljena osebnost. Živeti je moral z predpisanimi evropskimi normami, zasebno se je nagibal k ruskim občutjem in običajem. Nista pa se ta dva svetova čisto izključevala, saj so marsikje evropske navade tako zakoreninile, da so jih občutili že kot naravne. Evropeiziran Rus je bil Evropejec v javnosti, v zasebnosti pa je pogosto ravnal kot Rus (Figes 2008, 33–58).

Do 19. stoletja se je utrdilo mnenje, da je Sankt Peterburg izumetničena kopija zahodnega stila. Evropska mesta so gradili skozi stoletja, Sankt Peterburg pa je bil zgrajen v petdesetih letih. Bil je velikopotezen in utopičen projekt kulturnega inženiringa, s katerim bi iz Rusa naredili Evropejca (Figes 2008, 24–27).

Rusi so se v tujini počutili kot doma, kar je bilo bistvo evropske vzgoje. Izobraženim slojem so v zavest vcepili, da so del širše evropske civilizacije. In ravno to svetovljanstvo je v 19. stoletju omogočilo največje dosežke nacionalne kulture. Puškin, Tolstoj, Čajkovski, Turgenjev, Stravinski in Djagilev so tako svojo pripadnost Rusiji združili s pripadnostjo evropski kulturi. Ta pripadnost je marsikateremu odprla prepada. Kot je zapisal Dostojevski: »Rusi imamo dve domovini: Rusijo in Evropo« (Figes 2007, 67–68).

Evropa je bila za izobražensko rusko elito več kot le turistična destinacija. Bila je kulturni ideal. Potovanje v Evropo je pomenilo nekakšno romanje. Globoko je ta ideal pretresla francoska revolucija, saj je jakobinska vladavina terorja spodkopala zaupanje Rusije v moč napredka in razsvetljenega uma (Figes 2008, 74–80).

Domovinska vojna leta 1812 je preusmerila kulturni razvoj ruske aristokracije. Vojno je spremljal boj za osvoboditev izpod duhovne prevlade Francije. Po letu 1812 pa so se spet začeli bolj obračati k vsemu ruskemu. Plemstvo si je prizadevalo, da bi postali bolj ruski tudi v običajih in vsakdanjih navadah. Tudi zabava in razvedrilo sta postajala vse bolj ruska; v peterburških plesnih dvoranah so se vse bolj uveljavljali ruski plesi. Nov izraz ruske pripadnosti je bilo tudi preživljanje prostega časa na kmetih. Tudi ruska oblačila so postala najvišja modna zapoved. Zelo so začeli ceniti otroštvo. V redko kateri kulturi je bila mati tako oddaljena od otroka kot v ruski plemiški družini, saj so ga takoj dali v skrb dojilji, ki je bila pomembna oseba v življenju ruske plemiške družine. Najbližje plemiškemu otroku je bila njegova varuška, ki je bila posvečen lik v čaščenju otroštva (Figes 2008, 115–140).

Vojna leta 1812 je postala tudi bojišče za dekabriste in zagovornike statusa quo. Dekabristi so s to vojno dozoreli, postali so državljani in zmagoslavno vkorakali v Evropo ter bi se morali enakopravno včlaniti v družino evropskih držav. Za zagovornike statusa quo je bila ta vojna zmaga avtokratskega načela, ki je edino lahko odrešilo Evropo Napoleona (Figes 2008, 148).

Moskva je bila za Ruse kot mati, zibka ruskega naroda, kar so ji priznavali tudi najbolj evropeizirani člani peterburške družbe. Bila je simbol stare Rusije, kjer so se ohranili stari ruski običaji. Leta 1812 so požari Moskvo zravnali s tlemi. Po tem so jo lahko začeli končno graditi v evropskem slogu, vendar pa so ji vseeno dodali tudi nekaj svojstvenega. Moskva je bila v srcu ruskih dežel, kjer so se sekale trgovske poti med severom in jugom ter Evropo in Azijo. Bila je neka mešanica Vzhoda in Zahoda. Tako se je v središču ideoloških prepričanj znašlo nasprotje med Moskvo in Sankt Peterburgom. Zahodnjaki so povzdigovali Sankt Peterburg kot vzor evropskega reda, slovanofili pa so poveljevali Moskvo kot središče starodavnega ruskega izročila (Figes 2008, 160–165).

Moskva je v 19. stoletju zrasla v veliko trgovsko središče in je bila eno od najhitreje rastočih mest na svetu. Ključnega pomena za njeno rast so bile železnice. Oblast so začeli prevzemati trgovci, ki so začeli podpirati tudi umetnost. Večji del trgovine je

potekal v Zamoskvorečju, ki je bil predel Moskve, kjer niso prevzeli evropskih navad, ampak so se držali patriarhalnih običajev in živeli po strogih verskih zapovedih staroobredcev. Slovanofili so tako poveličevali trgovce kot nosilce pristnega ruskega načina življenja. Po letu 1917 je Moskva postala sovjetska prestolnica, kulturno središče države, vzor moderne dobe in industrijske družbe. Prekosila je sam Sankt Peterburg. V 20. stoletju je svojim prebivalcem pomenila dom in ob napadu Hitlerja med 2. svetovno vojno so jo branili z vso svojo močjo (Figes 2008, 198–222).

Kmetje so v 19. stoletju živeli vedno bolj težko življenje. Potem pa je še leta 1897 rusko družbo pretresla polemika o noveli *Kmetje*, ki jo je napisal Čehov. Pravzaprav je najbrž veliko ljudi ta zgodba postavila na realna tla. Kmetje so bili revni in so se spreminjali v pijance in vlačuge. Rodnost je bila v Rusiji dvakrat večja kot drugje po Evropi, kar je povzročilo pomanjkanje obdelovalne zemlje. Še vedno so uporabljali triletno kolobarjenje, ki so ga v Evropi uporabljali v srednjem veku. Neznosna revščina je milijone kmetov pregnala s svoje zemlje, veliko se jih je selilo v mesta. Razpadati je začela tradicionalna razširjena družina. V mestu in mestnih vrednotah so videli pot k neodvisnosti in osebni uveljavitvi (Figes 2008, 258–261).

Sovjetski režim k umetnosti ni prispeval ničesar. V bistvu je bilo le izkrivljanje tradicije 19. stoletja in se ni veliko razlikovala od uradne umetnosti Tretjega Rajha ali fašistične Italije. Avantgarda dvajsetih let je bila bolj revolucionarna kot pa boljševiška, saj v bistvu ni bila združljiva z Sovjetsko državo, saj se sovjetske kulture ni dalo zgraditi na »proletarskih« temeljih. Film je zaradi realizma fotografske slike postal »umetnost prihodnosti« in tudi Lenin je izjavil, da je film najpomembnejša od vseh umetnosti; seveda je bila pomembna predvsem njegova propagandna vloga. Po drugi svetovni vojni se je Sovjetski sistem ponašal z dosežki ruske kulture; ruski balet je bil razglašen za najboljšega na svetu. Kulturno prevlado Rusije so vsiljevali tudi satelitskim režimom v Vzhodni Evropi in republikam Sovjetske zveze. Dolgoročni cilj sovjetske kulturne politike je bil preusmeritev »ljudskih kultur« v višje oblike umetnosti po smernicah, ki naj bi jih začrtala ruska nacionalna šola v 19. stoletju (Figes 2007, 440–504).

Lahko bi rekli, da je bil odnos med Rusijo in Evropo pogosto protisloven. Še danes Rusi na Evropo oziroma Zahod gledajo s sovraštvom in ljubeznijo. Na eni strani obsojajo zahodni materializem, neodločnost, pomanjkanje moralnih vrednot in državljanske odgovornosti, njen rasizem in militarizem, na drugi strani pa občudujejo zahodno znanost in tehnologijo, ekonomsko učinkovitost in življenjski standard (Theen in Wilson 1996, 254–257).

4.1 Rusko pravoslavje

Pravoslavje je skozi celotno zgodovino pomenilo bistveno sestavino ruske narodnosti. Posvetni oblasti je dajala potrebno ideološko utemeljitev. Najbolj je v notranje cerkvene zadeve posegel Peter Veliki, ko je ukinil položaj patriarha in cerkev spremenil v privesek svoje administracije. Tako se obdobje od Petra Velikega do 1918 imenuje kot sinodalno peterburški. Ruska pravoslavna cerkev (RPC) je bila dvesto let sužnja carske oblasti, namesto patriarhije je vrhovno oblast RPC predstavljal carsko-cerkveni koncil. Duhovniki so postali državni uradniki, njihovo dejavnost so urejali civilni zakoni. Od RPC se je začelo oddaljevati rusko izobraženstvo. Ker je bila kot nek privesek dvora, je izgubila ugled v ruski družbi, kar je eden glavnih razlogov, da se je v Rusiji nakopičilo toliko proti cerkvene in ateistične misli. Začasna vlada je po padcu carizma ločila cerkev od države in leta 1917 razglasila enakost vseh religij. Prelomnica pa je 15. avgust 1917, ko so odprli vseruski cerkveni zbor RPC. To je pomenilo pot nazaj k samostojnosti in ponovni izvolitvi patriarha. Novi patriarh je postal moskovski metropolit Tihon Belavin, ki je hkrati dobil nalogo spravitve z novo boljševisko oblastjo. Vendar je konflikt med cerkvijo in državo poglobil vesplošno konfliktnost ruske družbe in zaostрил državljansko vojno. Boljševiki pa prav tako niso dolgo čakali z uresničitvijo protiverske in proti cerkvene usmeritve in velik del duhovščine je zbežal iz države. Vse to je v ruskem pravoslavju pustilo trajne sledove. Znova pa je država potrebovala RPC, ko je jeseni 1939 sovjetska rdeča armada zasedla Zahodno Ukrajino in Belorusijo, saj je bilo treba rusificirati tamkajšnjo uniatsko cerkev. Dokler je RPC pomagala pri vklapljanju novih ozemelj ZSSR, ji je stalinski režim prizanesel z represijami. Ker je Stalin potreboval RPC za doseg svojih ciljev, je dovolil obnoviti delo patriarhije. Tako si je RPC po vojni deloma zacelila rane. Nekoč je ruski vernik dal

zadnjo kopejko za svojo pravoslavno cerkev, danes pa se zelo težko odloči že za najmanjši prispevek svoji cerkvi (Rupnik 1999, 337–364).

Poudarek na mističnem izkustvu božje narave je povzročilo, da sta se oblikovali dve pomembni značilnosti ruske cerkve. Oznanjali so odpoved totranstvu in umik iz posvetnega življenja. V primerjavi z Zahodno Evropo so se ruski samostani posvečali izključno kontemplaciji in v javnem življenju niso igrali pomembne vloge. Kot drugo pa je bilo to, da so velik pomen dajali obredju in umetnosti ter čustvenemu doživljanju bogoslužja kot duhovnega vstopa v božje kraljestvo. Bistvo ruske cerkve je prav njeno bogoslužje, ki pripada ljudstvu. V ruski cerkvi ne obstaja neka hierarhija, verniki se lahko prosto gibljejo po cerkvi. Še ena razlika med katoliki in pravoslavci je, da se le ti spovedujejo ikoni Odrešenika, duhovnik pa le igra vlogo duhovnega vodje. Zelo pomembno dejstvo je tudi, da je Rusija sprejela krščanstvo od Bizanca in ne od Zahoda. V duhu te tradicije je carska država samo sebe pojmovala kot teokracijo, kjer sta cerkev in država eno, car pa je imel božanski status (Figes 2007, 296–330).

Potem, ko so Bizanc zasedli Turki, so Moskvo razglasili za Tretji Rim in Moskva je postala neposredna dedinja Bizanca. S propadom Bizanca je Rusija postala edina večja država, ki je pripadala vzhodnemu krščanstvu, izgubila pa je tudi stik s krščansko civilizacijo. Zaprla se je vase in postala odmaknjena in nestrpna do drugih ter je tudi ljubosumno čuvala svoje narodne obrede. Postala je narodna in državna cerkev. Ker niso poznali papeštva in skupnega mednarodnega jezika, niso mogli vsiljevati enotnega obredja ali kanonskega prava, zato je vzhodna cerkev razpadla na samostojne narodne cerkve (grško, srbsko, rusko,...). Biti Rus je kmalu pomenilo biti pravoslaven. Jedro ruske verske in narodne zavesti so bili pravoslavni obredi. Romani Dostojevskega so kot dvogovor med razumom in vero. Po njegovem prepričanju, je bilo ohraniti vero, kljub prepričljivim znanstvenim dokazom, dar, ki so ga premogli samo Rusi (Figes 2007, 296–330).

Za razliko od vzhodnega pravoslavja, je zahodni katoliški svet zelo podrobno in razumsko opredelil pretežni del verskih pravil. V pravoslavju so v bogoslovju prevladovale predvsem iracionalne težnje. Država in cerkev sta se vedno združevala na

skupnostni iracionalni ideji; verska ideja je utemeljevala državnost. Tu smo spet pri sobornosti, ki prežema vso rusko zgodovino in ruski karakter (Rupnik 1999, 322–328).

Zahodni narodi so s svojimi vrlinami prikovani na zemeljsko življenje in zemeljske dobrine, ruski narod pa ni vezan na zemljo, ampak je obrnjen k nebu, kakor ga je duhovno vzgojilo pravoslavje. Lastnino ima evropski človek za sveto in je ne bo pustil brez boja, kar opravičuje z ideologijo. Rus pa svoje lastnine nikoli nima za svete. »To, kar je evropskemu meščanu pomenilo krepost, je ruskemu človeku pomenilo greh« pravi Berdjajev. Pravoslavje ni učilo idejo pravice, ampak idejo dolžnosti (Berdjajev 1999, 83-88).

4.2 Slovanofili in zahodnjaki

Med vojnami proti Napoleonu se je prvič zgodilo veliko soočenje ruskega izobraženstva z Evropo. Razbili so se na dva nasprotna tabora: slovanofile in zahodnjake. Oboji so bili negotovi o ruski evropskosti (Davies 1996,11). Zahodnjaki so rešitev videli v tem, da se Rusija navznoter reformira in prevzame zahodnoevropske norme organizacije družbe in države. Drugi, ki so se poimenovali za slovanofile, pa so videli prihodnost Rusije v tem, da se razvije po svojih posebnostih, ki so pravoslavje, tradicionalna vaška skupnost (obščina), nagnjenje h kolektivizmu. So pa vsi misleci, ki so se ukvarjali z usodo Rusije, čutili neko posebno odgovornost do domovine. Priznavali in spoznavali so zaostalost Rusije, ampak zato povečevali njene posebnosti razvoja, preteklosti in kulture. Slovanofili so menili, da protislovja ruskega življenja izvirajo iz reform Petra Velikega, saj so prekinile razvoj ruske zgodovine in kulture ter povzročile razkol v ruski družbi. Na drugi strani so zahodnjaki kritizirali rusko samodržavje in malikovanje občin kot dva velika vzroka za zaostajanje Rusije ter povzdigovali zgodovinski pomen petrovskih reform, ki naj bi omogočile individualno zavest in osebno dostojanstvo ljudi, kulture in gospodarstva (Rupnik 1999, 308–322).

Utemeljitev slovanofilske doktrine je bil Aleksej Stepanovič Homjakov. Osrednjo pozornost je posvečal odnosom med Rusijo in Zahodom, družbenim reformam Petra Velikega in vlogi pravoslavja v ruski zgodovini, kar so tudi glavne tri ločnice med

slovanofili in zahodnjaki. Razprava *O starem in novem* iz leta 1839 poveljuje prednosti ruskega pravoslavja in kritizira zahodno krščanstvo in civilizacijo. V pravoslavju vlada svobodno združevanje ljudi, ki jih vežeta krščanska ljubezen in iskanje skupne, kolektivne poti, v katolicizmu in protestantizmu pa vlada individualizem in avtoritarizem. Rusko pravoslavje odlikuje občestvo enakih, katolicizem pa je organiziran kot strogo hierarhična cerkev. Sobornost (po Homjakovu je to katoličnost, vesoljnost, drugače pa pomeni zbor posvetnih in duhovnih dostojanstvenikov) vodi skupnost človeškega duha, individualizem pa ga drobi. Prednost po njegovem je tudi to, da niso na veliko osvajali in za sabo puščali krvi in sovraštva kot zahod. Na podobnih mislih so kasneje gradili ruski narodnjaki, potem pa še Leninovi boljševiki (Rupnik 1999, 308–322).

Homjakov vrstnik je bil Ivan Vasiljevič Kirejevski. Po njegovem ruska misel združuje vero in razum in na ta način ustvarja smotrnost duha, ki naj bi bil tudi smotrnost bivanja. Meni, da je Rusija res zaostala, to pa zato, ker ji od treh elementov (krščanstvo, barbarstvo, antika) ni bilo dano uživati v slednji in to opravičuje odsotnost renesanse, rimskega prava, samouprave svobodnih mest, izobraženosti katoliške cerkve in politične prilagodljivosti srednjega sloja (Rupnik 1999, 308–322).

Med zahodnjaki so se najbolj uveljavili Aleksander Herzen, Timofej Granovski, Konstantin Kavelin, Boris Čičerin in Visarion Belinski. Belinski je svojo pozornost usmeril predvsem v pojav Petra Velikega in vprašanju, ali je bilo mogoče Rusijo evropeizirati brez nasilja. Pravi, da je Peter Veliki iz ruskega ljudstva ustvaril mogočno državo, nacijo. Zaostalost zagovarja s tem, da je bilo življenje Rusije izolirano, kjer ni bilo nikakršnega človeškega in družbenega razvoja; bila je odrezana od Zahoda. Vse, kar je izkoreninjal Peter Veliki in kar je bilo nasprotno evropeizmu, ni bilo prirojeno, ampak vcepljeno od Tatarov (Rupnik 1999, 308–322).

Velik vpliv na slovanofile je imel Fjodor Mihajlovič Dostojevski. Po njegovem sta Rusija in Zahod nezdružljivi enoti. Rešitev vidi v mirnem združevanju visokih slojev družbe s "počvo" (zemljo, prstjo) kot alternativo revolucionarnemu upiranju s silo.

Vesoljno pomirjenje in vesoljna človečnost sta mu izhodišče za rusko idejo (Rupnik 1999, 308–322).

Sredi 19. stoletja je prišlo do soglasja med zahodnjaki in slovanofili. V vseh taborih se je uveljavilo prepričanje, da bi morala Rusija iti na pot liberalne reforme po zahodnem evropskem zgledu, pri čemer se ne bi smela docela odreči svojim edinstvenim zgodovinskim izročilom. Kulturni izraz te idejne sinteze je bilo narodništvo, ki je preraslo v nekakšno nacionalno veroizpoved. V bistvu je romantično zanimanje za ljudsko kulturo zajelo celotno Evropo, nikjer pa ni bilo tako občuteno in globoko kot med ruskim izobraženstvom (Figes 2008, 230–231).

Nikolaj Jakovljevič Danilevski spada med temeljne ideologe panslavizma. Eden njegovih glavnih sklepov je, da je Evropa sovražno razpoložena do Rusije. Brani Rusijo pred očitki imperializma. Pravi, da Rusija ne pripada Evropi, saj opredeljuje Evropo 19. stoletja germansko-romansko civilizacijo. Rusija ni rasla iz istih korenin kot Evropa. Poanta njegove knjige je v tem, da osmeši "evropeiziranje" kot "bolezen ruskega življenja" (Rupnik 1999, 308–322).

Razvila se je tudi teorija imenovana evrazijstvo in njeni privrženci menijo, da Rusija organsko pripada Aziji in mora zato svojo prihodnost graditi v sožitju in enotnosti z Azijo. Teorija je nastala v ruski emigraciji v 20. stoletju. Privrženci so zavračali zahodne vrednote (Solženicyn 2001, 43–46).

4.3 Ruska emigracija

Zelo pomembni za rusko kulturo in miselnost so bili ruski izseljenci. Med leti 1917 in 1929 je Rusijo zapustilo tri milijone Rusov. Najpomembnejše središče ruske emigracije je postal Berlin, saj je bilo na križišču med Rusijo in Evropo. V dvajsetih letih je bila Nemčija edina evropska država, ki je vzdrževala gospodarske in diplomatske stike z Rusijo, saj sta ju povezovali trgovinsko partnerstvo in diplomatsko prijateljstvo. V Berlinu so bile tudi ruske kavarne, gledališča, knjigarne, prodajalne pralnice, antikvariati,... Prav gotovo je bil Berlin kulturna prestolnica ruske emigrantske

skupnosti. Ko si je nemško gospodarstvo opomoglo, je postalo življenje v Berlinu drago in Rusi so se začeli seliti po vsej Evropi. Eno od pomembnih mest za Ruse je bil tudi Pariz, ki je bil njihova politična prestolnica. Konec dvajsetih let je postal nesporno središče ruske emigracije v Evropi. V kavarnah šestnajstega okrožja je cvetelo literarno in umetniško življenje Rusov. Kasneje je literarna prestolnica ameriških Rusov postal New York. Po mnenju mnogih političnih beguncev je oktobra 1917 Rusija nehala obstajati. Ti Rusi, ki so se pred revolucijo navzeli evropskih navad, so se zdaj začeli oprijemati ruskih običajev, maternega jezika in pravoslavne vere. Edina, kar jim je ostalo je bila njihova kultura. Zaradi prihoda emigrantov kot so bili Stravinski, Prokofjev, Djagilev in mnogi drugi, se je okrepilo spoštovanje do njenega evropskega značaja (Figes 2007, 512–549).

5 Ruska federacija

Povsem novo obdobje se je za Rusijo začelo, ko je razpadla Sovjetska zveza in nastala Ruska federacija. Bilo je konec komunističnega obdobja in začela naj bi se demokratična doba. Današnji voditelji vidijo svojo državo kot del Evrope. Tako pravi Medvedjev, da »je Evropa naš skupen dom in mi smo skupni gospodarji. Delovati moramo kolektivno« (Putin: EU in Rusija naj se ne bojita medsebojne odvisnosti, 2006).

Posovjetska Rusija je prišla na mednarodno prizorišče z močno pro Zahodno orientacijo. Skušali so uničiti star režim, znebiti se komunistične preteklosti in so razglašali, da so za demokracijo in tržno ekonomijo. Rusija je bila politično in psihološko pripravljena pridružiti se mednarodni eliti in je želela biti priznana kot članica vzhajajočega pan evropskega modela, ki naj bi zamenjal bipolarnega. Ti upi pa niso trajali dolgo, je pa res, da sta se v zadnjem desetletju Rusija in Evropa zelo zblížali. Neugodna situacija za Rusijo je tudi to, da je izgubila vse stare zaveznike. Bivši partnerji v Varšavskem paktu so vsi zavzeli antiruski položaj, baltske države so postale vse zelo neprijazne. Tako Rusija dejansko nima nobenega podpornika v mednarodnih aktivnostih. Ena od posledic tega je tudi, da to dejansko Rusijo vleče stran od Evrope, zaveznike mora tako iskati zunaj Evrope (Baranovsky 2000).

Tranzicija v Rusiji ni bila podobna tranzicijam v vzhodno evropskih državah, kjer so na oblast prišle politike, ki so popolnoma razlastile komunistično administracijo, v Rusiji je zavladal pretežno komunistični parlament, ki je bil sestavljen iz bivših članov Politbiroja. Večina bivših komunistov je še vedno zasedala najpomembnejša mesta oblasti. Očitno je bilo, da je komunistična nomenklatura izgubila le malo svoje vplivnosti. Komunistična stranka je bila sicer po razpadu Sovjetske zveze začasno razveljavljena, znova pa so jo ustanovili leta 1993 in postala je največja in najbolj podprta stranka v državi. Ko so leta 1995 ljudi spraševali po oceni političnega sistema, jih je kar dve tretjini bivši komunistični sistem ocenilo pozitivno (White 1997, 200-201).

Pomembna sprememba za ljudi je bilo večja svoboda govora in bližji odnosi, ki so se razvijali z Zahodom. Še vedno so bile Rusom bližje "komunistične" vrednote oziroma nekatere "ruske" vrednote kot Zahodne vrednote; te vrednote so na primer svoboda, enotnost, krščanstvo in glasnost (javnost, odprtost, transparentnost), najpomembnejše pa je še vedno ostalo to, da se mora Rusija razvijati v skladu s svojimi lastnimi tradicijami (White 1997, 203).

Danes je najpomembnejše njeno sodelovanje z Evropsko unijo (EU), zelo pomembno pa je tudi njeno članstvo v Organizaciji za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE) in Svetu Evrope. Cilja tudi na bilateralne odnose z posameznimi državami in za največje partnerice znotraj Evrope so se izkazale Francija, Nemčija in Velika Britanija (Baranovsky 2000).

5.1 Ruska federacija in Evropska unija

Po razpadu Sovjetske zveze, je med EU in Rusijo nastala velika meja, ki ju je ločevala. Obe sta bili zaposleni s svojimi notranjimi reformami in se nista ravno ukvarjali ena z drugo. To se je v začetku 21. stoletja začelo spreminjati. Obe sta ločeni entiteti, ki se ne želita združiti. Obe imata svoje interese, ki jih želita zadovoljiti na svoj način, čeprav imata tudi veliko skupnih interesov. EU si prizadeva k uspešni širitvi, Rusija pa po drugi strani želi preprečiti, da bi ta širitev kakorkoli spodkopavala njene politične in ekonomske interese ter hoče imeti enakopraven glas na kontinentu (Lynch 2005, 15-17).

Kmalu je Rusija spoznala kako pomembna je EU za njo, še posebej kot njena glavna trgovinska partnerica in kako pomemben je njun odnos pri širitvi skupnih varnostnih politik. EU je v devetdesetih držala neko distanco do Rusije, vendar jo je širitev leta 2004 pripeljala na njen prag. Prvi korak je bil narejen že leta 1994 z *Sporazumom o partnerstvu in sodelovanju* (PCA) in malo kasneje še s *Skupno strategijo*. Leta 2003 je EU sprožila novo pobudo o Razširjeni Evropi in razširjen pregled njene ruske politike. Skozi devetdeseta je torej EU skušala razviti ustrezne mehanizme za odnose z Rusijo (Lynch 2005, 18).

Sporazum o partnerstvu in sodelovanju (PCA) ima različne cilje, kot so povečanje ekonomskih vezi, podpiranje demokracije v Rusiji in do prosto trgovinskega območja. Sporazum skuša iti proti liberalizaciji trgovine. Prav tako PCA skuša postaviti cilje razvijajočega političnega dialoga, da bi se povečalo zблиževanje pri mednarodnih zadevah, ki se tičejo obeh. S sporazumom so postavili tudi institucionalne mehanizme za njune odnose (vsakoletno predsedniško srečanje, vsakoletno srečanje Sveta za sodelovanje,...). V devetdesetih, pod Borisom Jelcinom se niso ravno trudili, da bi uporabljali pogoje sporazuma, zato so bili rezultati tega sodelovanja bolj razočaranje (Lynch 2005, 18-19).

Skupna strategija z Rusijo naj bi bil poskus, ki bi oblikoval skupno vizijo, vendar niso dodali nič novega pri razvoju odnosov. Je pa bil eden glavnih ciljev strategije, da bi pomagali Rusiji pri njenem povratku v evropsko družino v duhu prijateljstva, sodelovanja, skupnih vrednot, ki so skupna dediščina evropskih civilizacij. Da bi vse to dosegli, so postavili štiri cilje: učvrstiti demokracijo, pravo in javne institucije, povezati Rusijo v skupni evropski ekonomski in socialni prostor, povečati stabilnost in varnost v Evropi in zunaj, skupno odgovarjanje na izzive na evropski celini. Vse to je vodilo Moskvo, da je sestavila skupino strokovnjakov, da na to pripravijo odgovor in rezultat je bila *Strategija srednje poti za razvoj odnosov med Rusko federacijo in EU*, ki pojasnjuje interes Moskve do strateškega partnerstva z EU (Lynch 2005, 19-21).

Srečanje v Sankt Peterburgu je določilo cilje za štiri skupna področja. Prvo je skupno evropsko ekonomsko področje, ki bo ciljalo k ustanovitvi bolj odprtega in povezanega trga med EU in Rusijo. Drugo področje zajema skupno neodvisnost, varnost in pravičnost. Tretji cilj zadeva skupno področje za raziskave in razvoj. Četrto pa je skupno področje za zunanjo politiko (Lynch 2005, 21-25).

Evropska unija in Rusija sta po širitvi leta 2004 največji sosednji državi. Za Rusijo je ta meja tudi ena najbolj stabilnih. Je pa EU predvsem vodilna ruska trgovinska partnerica. Ena glavnih prioritet ruskega predsednika Putina je bila, da bi dosegli čim boljše sodelovanje in tudi določeno stopnjo integracije znotraj EU, kar pa seveda ni možno v

bližnji prihodnosti. Glavni cilj odnosov je najti pravo strategijo pri zagotavljanju zблиževanja med obema (Antonenko in Pinnick 2005, 1–5).

Pri postavljanju strategije za odnose med EU in Rusijo, bi mogli upoštevati naslednje faktorje:

- zблиževanje, ki bi moralo biti skupni proces
- izziv bo oblikovati unilateralne strategije v skupno politiko
- pomembna je vzajemnost odnosov, EU pa bi lahko ustvarila bolj naklonjeno okolje za Rusijo
- javnosti in interesnim skupinam bi morali točno identificirati in pokazati določene prednosti in nove možnosti (za EU to pomeni večjo predanost pri sodelovanju z Rusijo, za Rusijo pa bi morala širitev EU predstavljati interes in ne strah)
- bolje bi bilo, da bi se osredotočile na kratko in srednjeročne dolge perspektive
- velika ovira za učinkovite odnose med regijami je tudi omejena politična in ekonomska zmožnost ruskih regij (Antonenko in Pinnick 2005, 5–13).

Politični dialog med EU in Rusijo je veliko bolj pogost, kot pa politični dialogi, ki jih ima EU z drugimi partnericami. Politični dialog ima pet dimenzij. Prva se tiče koordinacije na širših zunanje političnih zadevah (npr. Bližnji Vzhod, Moldavija, južni Kavkaz,...). V drugi si Bruselj in Moskva izmenjavate poglede na koncept preprečevanja konflikta in kriznega ravnanja. Proti terorizmu je tretja dimenzija, izmenjevali naj bi informacije o terorističnih aktivnostih in mrežah. Sem bi lahko šteli tudi sodelovanje pri boju proti organiziranemu kriminalu. Četrto, razviti vojaško tehnično sodelovanje na področjih, kjer je vidna sorazmerna prednost (npr. Evropska majhna strateška zračna preskrba). Peto področje je sodelovanje pri vprašanju jedrske varnosti in razorožitve. EU in Rusija sta postavili določene osnove za naprej, dialog se vsekakor razvija. Več kot deset let po padcu Sovjetske zveze sta EU in Rusija končno začele razvijati skupne politike. Širitev EU ju je pripeljala veliko bolj skupaj, kar je povzročilo veliko novih vprašanj pri njunem odnosu (Antonenko in Pinnick 2005, 25–30). Človekove pravice so pomemben del njunega političnega dialoga. Na tem področju

bi se morali več pogovarjati o razlikah v stališčih (Putin: EU in Rusija naj se ne bojita medsebojne odvisnosti 2006).

Leta 1998 je EU sprejela novo politiko, ki je povezala severnoevropske države (Estonijo, Islandijo, Litvo, Latvijo, Norveško, Poljsko in Rusijo)- *Severna dimenzija*. Države so se povezale kot partnerice v ustvarjanju in izpolnjevanju skladnega pristopa do svoje regije. Severna dimenzija je odprla nove možnosti za sodelovanje in razširila področje EU-ruskih odnosov, vendar pa je bil glavni dosežek na poudarku problemov, s katerimi se v zunanjih odnosih sooča EU na splošno, odnos z Rusijo pa izjemoma. Razvidno je, da strateškega partnerstva ne dojemata enako. EU poudarja rastočo harmonizacijo in integracijo ekonomije, Rusija pa poudarja suverenost in si prizadeva uporabiti odnose kot inštrument za doseganje ciljev kot so obnovitev statusa velike države in pospešitev pojava multipolarnega sveta. Čeprav je Rusija v začetku na politiko gledala pozitivno, pa je kmalu ugotovila, da vse kaže na to, da je narobe razumela namene EU. Rusija bo vsekakor eden glavnih igralcev pri reševanju problemov s katerimi se bo soočala EU pri novih vzhodnoevropskih državah (Haukkala 2005, 35-45).

Eden glavnih problemov v EU-ruskih odnosih je tudi to, da Rusija ni znala točno določiti partnerja znotraj Evrope in zato tudi ni znala sestaviti svoje zunanje politike (Bordachev 2005, 55).

V naslednjih letih bodo odnosi med EU in Rusijo temeljili predvsem na dopolnilnih ciljnih določenih sektorjev njunih gospodarstev in na odprtosti tistih področij, ki se ne tičejo osnovnih delovnih pravil političnega in ekonomskega sistema. Velik dosežek bo postopna rast in raznolikost njunega trgovanja. Vse to bi lahko pospešilo notranjo stabilizacijo Rusije in postavilo temelje za bolj močne odnose z združeno Evropo (Bordachev 2005, 63-64).

Pri razvijanju ekonomske zblíževalne politike bi morali partnerici rešiti dva pomembna problema. Odstraniti bi morali oviri prostega pretoka blaga, storitev, dela in kapitala in izboljšati pogoje za stabilno ekonomsko rast. V tem primeru bi morala Rusija izkoristiti

institucionalne izkušnje EU. Evropska ekonomska politika je za Rusijo pomembna, ker je EU njena največja tekmica in ker si Rusija želi privabiti tuj kapital in razširiti trgovanje. Ta politika pomeni področje priložnosti, ki bi ljudem omogočalo različne možnosti za ekonomsko aktivnost. Podlaga za vse to pa bo seveda liberalizacija ruskega trga (Mau in Novikov 2005, 112).

EU in Rusija imata veliko skupnih interesov, še posebej na ekonomskem področju. Obstajajo pa nekatere bistvene razlike v pogledu, pristopu in ciljih, kar otežuje pridobivanje polnih koristi bilateralnih odnosov. Glavni cilj EU je, da bi pomagala Rusiji pri ekonomskih reformah in demokratizaciji. Zelo se razlikuje tudi njun pristop do prava, lahko bi rekli, da je v Rusiji močnejši zakon moči kot pa moč zakona. Deset let po podpisu PCA je očitno, da še zmeraj nimata skupne strateške vizije. EU nima točne strategije do Rusije, Rusija pa ne ve, kaj pravzaprav hoče od EU (Barysch 2005, 127-129).

Vloga regij v zunanji politiki se je zelo povečala v primerjavi z Sovjetskim obdobjem, kjer so bile vse zunanje politične aktivnosti zelo centralizirane. Povečalo se je predvsem število obmejnih regij (Petrov 2005, 133).

Znotraj Evropske varnostne in obrambne politike, sta EU in Rusija osnovali praktično sodelovanje pri kritičnih primerih, kakor tudi pri nevojaških obrambnih zadevah kot so delitev znanja o terorizmu in organiziranemu kriminalu,... Čeprav imata skupne strateške interese, se soočata z nesoglasji glede Čečenije, interpretacije človekovih pravic in svobode tiska (Averre in Reut 2005, 155).

Subregionalne skupine imajo zelo pozitiven vpliv na integracijo Rusije v Evropo z ustvarjanjem čezmejnih povezav med EU in Rusijo. Večino uspehov so te organizacije dosegle v programih o okolju in v okolju raziskav in izobraževanja. Kljub nekaterim nazadovanjem pri ekonomskem sodelovanju, so ruske obmejne regije dobile zagon v razvoju s pomočjo subregionalnih skupin, kar pospešuje integracijo teh regij v Severno Evropo. Subregionalne organizacije pospešujejo politične, ekonomske in socialne odnose med Severno Evropo in Rusijo. Večji problem pa je, da ne obstaja neka

strategija za sodelovanje oziroma nek mehanizem, ki bi vodil subregionalno sodelovanje (Pinnick 2005, 238-239).

So tudi dogodki, ki so resno ogrozili partnerstvo med Rusijo Evropo. Eden od teh je čečenska vojna, ki jo je Evropa močno obsojala, ruska javnost pa jo je podpirala. Zadnja taka kriza je vsekakor bila tako imenovana plinska kriza (Baranovsky 2000).

Sam Putin je pred vrhom EU-Rusija novembra 2006 izjavil, da »je Rusija naravni člen evropske družine v duhu, zgodovini in kulturi« in tako v prihodnosti ne vidi področij, ki ne bi bila odprta enakopravnemu strateškemu sodelovanju, ki temelji na skupnih ciljih in vrednotah (Putin: EU in Rusija naj se ne bojita medsebojne odvisnosti 2006).

14. novembra 2008 je bil v Nici v Franciji vrh EU- Rusija, kjer sta obnovili pogovore o strateškem partnerstvu. Z obnovitvijo pogovorov naj bi povečali stabilnost. Govorili so tudi o ruskem predlogu za oblikovanje vseevropskega varnostnega pakta, ki bi se raztezal od Vancouvra do Vladivostoka (EU in Rusija obnovili pogovore o strateškem partnerstvu 2008). Partnerici sta sprejeli nov sporazum, ki nadomešča sporazum o partnerstvu in sodelovanju iz leta 1997. Sporazum temelji na medsebojnem spoštovanju in skupnih interesih, gospodarskih, političnih, kulturnih in zgodovinskih vezeh. Medvedjev je poudaril, da je Evropa skupen dom in, da sta EU in Rusija skupen gospodar in je zato treba delovati kolektivno (Zbliževanje Rusije in EU se bo začelo 4. julija: Novi sporazum za novo poglavje v odnosih med EU in Rusijo 2008).

Na vrhu so poudarili, da je bil pomemben korak narejen na področju raziskovanja, izobraževanja in kulture, saj se je prvič sestal *Stalni partnerski svet s področja raziskav*. Sestal se je tudi *Stalni partnerski svet na področju svobode, varnosti in pravic*, v Ljubljani pa so gostili tudi redne konzultacije o človekovih pravicah, ki so pomembna vrednostna osnova partnerstva (Vrh EU- Rusija: Začetek novega obdobja 2008).

Po mnenju Schroederja ruska elita dandanes razmišlja na evropski način in Evropa si ne želi, da bi se to spremenilo in bi se Rusija obrnila proti Aziji (Schroeder za strateške odnose Evrope z Rusijo 2006).

EU in Rusija si želita skupnega sodelovanja, nobena od njiju pa ne vidi Rusije kot članice EU. Rusija si želi biti pomemben akter v Evropi in se zaveda, da je za to pomembno sodelovanje z EU. Hkrati je pa EU odvisna od Rusije, saj jo ta drži v neprijetni odvisnosti od plina in nafte, kar se je dobro pokazalo pri zadnjem sporu Rusije z Ukrajino glede zemeljskega plina.

5.2 Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi

Avgusta 1975 so v Helsinkih podpisali *Sklepno listino*, s katero je nastala tvorba imenovana *Konferenca za varnost in sodelovanje v Evropi* (KVSE), predhodnica *Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi*. Prvič po vojni, se je zgodilo, da je neka struktura presegla blokovske delitve (Bebler 2007, 97).

Lahko bi rekli, da je Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE), najbolj privlačna multilateralna institucija za Rusijo, predvsem glede na njen izvor, značaj in operativno metodo. Sklada se z večimi njenimi zadevami, ki se tičejo organizacije političnega prostora. Zato se od Rusije pričakuje, da bo podpirala in pospeševala njen razvoj (Baranovsky 2000).

Dostikrat se zdi, da ji OVSE služi za nasprotovanje organizaciji NATO. Včasih se zdi, da jo je strah, da jo bo OVSE omejeval na področju post sovjetskega prostora. Zaradi vsega tega, je Ruska federacija ena od najbolj »težavnih« članic (Baranovsky 2000).

5.3 Svet Evrope

Svet Evrope je bil ustanovljen 5. maja 1949. Je »meddržavna politična organizacija, odprta za vse evropske države, ki spoštujejo načela pravne države in vsakomur pod njihovo oblastjo zagotavljajo človekove pravice in temeljne svoboščine«. Prizadeva si za krepitev duha evropejstva (Bebler 2007, 32-38).

Njeno članstvo je bila pomembna politična pridobitev, ki je potrjevalo spremembe, ki so se dogajale v Rusiji. Ker včasih težko dosega standarde, ki se tičejo človekovih pravic in demokracije, je podvržena velikim kritikam, ki lahko ogrozijo njeno veljavo v Evropi. Največ kritik je bila deležna glede čečenske vojne, spora z Gruzijo in veliko kritik, predvsem izobražencev in novinarje pa leti na svobodo govora (Baranovsky 2000).

6 Sklep

V diplomski nalogi sem v teoretičnem uvodu najprej predstavila, kaj pomeni Evropa in evropska ideja. Osrednji del diplomske naloge pa sem razdelila na tri dele, v katerih sem analizirala evropskost in neevropskost Rusije. V prvem sem skozi zgodovinsko analizo ruske zgodovine skušala izpostaviti ključna obdobja in osebnosti, ki so imele velik vpliv na evropskost oziroma neevropskost Rusije in tudi sam razvoj ruske zgodovine. V drugem delu sem predstavila značilnosti ruske kulture in miselnosti. V tretjem delu pa sem se osredotočila na sedanjo Rusko federacijo in na njene odnose z Evropo ter predvsem njene odnose in sodelovanje z Evropsko unijo.

Geografsko je Rusija evrazijska država. Je vezni prostor med Evropo in Azijo, med modernizacijo in tradicionalizmom. Veliki dvomi o ruski evropskosti so se začele pojavljati s postavitvijo meje med civiliziranim in neciviliziranim svetom, oziroma evropskim in neevropskim, na Uralu. Kasneje je vprašanje o evropskosti sprožila tudi delitev na Zahod in Vzhod. Ta delitev je najbrž tudi najbolj zaznamovala evropsko identiteto Rusije. Še danes Zahod pomeni Evropo, Vzhod pa nekaj neevropskega.

Bizantinsko pravoslavlje je tisto, ki je zelo zaznamovalo rusko zgodovino. To je tudi ena največjih ločnic med Rusijo in Evropo, saj mnogi poudarjajo, da je prav ruska pravoslavna cerkev tista, ki Rusijo izloča iz Evrope. Vendar je po drugi strani bizantinsko pravoslavlje v bistvu del evropske civilizacijske konstelacije.

Med pomembnimi misleci, ki so se ukvarjali z vprašanjem evropskosti Rusije, so bili tako imenovani zahodnjaki in slovanofili. Prvi so bili mnenja, da se mora Rusija razvijati po zahodnoevropskih normah, drugi pa so menili, da se mora razvijati po svojih posebnostih.

Peter Veliki je bil tisti, ki je prvi približal Rusijo Evropi in ji zagotovil "okno v Evropo". V njegovem času je bila Rusija politično in kulturno evropska. Gospodstvo se je zgledovalo po evropskih vzorih, tlačani pa po starih ruskih navadah. V tem času se je Rusija uvrstila med evropske velesile, vendar so njuni stiki ostali bolj na politični ravni.

Katarina Velika je sanjariła o vladavini pravičnosti in razuma. Od Montesquieuja se je učila o liberalizmu, dopisovala si je z Voltairom, ki ji je v Evropi delal odlično promocijo. Vendar je Rusija v njenem času še vedno zelo zaostajala za Evropo, saj je bila še vedno tlačansko-fevdalna država.

Za evropsko obdobje v Rusiji velja predvsem začetek 19. stoletja. Pridružila se je Sveti Aliansi in z Aleksandrom I. vstopila v vseevropski koncert velikih sil in postala je del Evrope ter krojila njeno usodo. V drugi polovici 19. stoletja je postala simbol reakcije in nazadnjaštva car Nikolaj I. je postal znan kot "žandar Evrope". Rusija je začela zaostajati gospodarsko in družbeno, kar jo je odmikalo stran od Evrope. Pred 1. svetovno vojno so se začele v državi krepiti leve politične sile in nov delavski razred. Začelo se je poudarjati slovanstvo in pravoslavje.

Lenin je bil tisti, ki je močno zaznamoval tok ruske zgodovine. Preučeval je revolucionarno teorijo, podal temelje marksističnega svetovnega nazora, načrtal pot delavskega razreda in opredelil temeljne naloge ruskih marksistov. Na ta razvoj in razvoj revolucije, je imela velik vpliv marksistična teorija. Mednarodni vpliv je imela revolucija leta 1905, ki je bila buržoazna in proletarska in je pomenila gradivo za nadaljnji razvoj marksistične teorije. Stavke v Evropi so začele dobivati politično podobo. Februarska revolucija leta 1917 je pomenila prehod od terorja carizma k liberalnim političnim svoboščinam. Vse je bilo vneto za liberalizacijo, vendar je boljševizem začel z rusifikacijo in s prilagajanjem marksizma ruski kulturni tradiciji. Rusija se je vse bolj umikala iz Evrope, Stalin je ta postopek le še bolj okrepil. Rusija je v njegovem času postala simbol vzhodne nevarnosti.

Po drugi svetovni vojni je Rusija izšla kot velika sila in je imela velik vpliv na vzhodno, južno in srednjo Evropo, kjer so nastajale ljudske demokracije. Evropo je vojna oslabila in začel se je spopad med Sovjetsko zvezo in Združenimi državami Amerike. Med njima se je začel spopad imenovan hladna vojna. Zaradi izolacije Sovjetske zveze leta ni bila prisotna pri velikem zahodno-evropskem povezovanju. Njena nadvlada se je v času hladne vojne vršila nad državami vzhodne Evrope oziroma tako imenovanimi

državami vzhodnega bloka. Povezovanje tega dela Evrope se je vršilo predvsem v okviru Varšavskega pakta, ki je bilo vojaško in politično zavezništvo.

Korak k Evropi je bil storjen s podpisom Helsinške sklepne listine, iz katere je nastala Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi. Konec 1980-ih se je Rusija začela počasi odpirati Zahodu. Gorbačov jo je poskušal popeljati iz dolgo letne samodržavne diktature in jo približati evropskim civilizacijskim normam. Razpad Sovjetske zveze in zlom komunističnega režima sta bila dejavnika, ki sta odprla Rusijo Evropi in med njima se je ponovno začelo sodelovanje, predvsem na gospodarskem področju.

Mislím, da je kulturno Rusija vedno bila del Evrope. Ima veliko evropskih značilnosti in zgledovala se je po evropskih vzorih. Vsekakor ima tudi veliko čisto svojih značilnosti, ampak to jih ima pravzaprav vsaka kultura. Politično pa mislim, da je njena evropskost odvisna od določenega obdobja, čeprav je bila vedno bolj obrnjena v smeri Evrope. Izrazito evropska obdobja so tista med Petrom Velikim in sredino 19. stoletja. Potem se je začelo bolj neevropsko obdobje, ko so se začeli obračati nazaj k vsemu ruskemu. Temu je sledilo obdobje, ki so ga kasneje zaznamovale revolucije in boljševizem, iz česar je izšla Sovjetska zveza, ki je postala ena od svetovnih velesil, svoje politične in kulturne vzorce pa je vsiljevala v vzhodni Evropi za železno zaveso, tako da je še vedno bila zelo prisotna na evropski celini.

Danes je Rusija spet ena vodilnih držav na svetu in pomembni globalni akter. Njeno sodelovanje z EU je predvsem ekonomskega značaja, saj sta EU in Rusija največji trgovinski partnerici. Rusija vsekakor želi biti globalna velesila in pri tem neodvisna od Evrope in drugih držav.

7 Literatura

1. Antonenko, Oksana in Kathryn Pinnick. 2005. The enlarged EU and Russia: From converging interests to a common agenda. V *Russia and the European Union: prospects for a new relationship*, ur. Oksana Antonenko in Kathryn Pinnick, 1-13. London, New York: Routledge.
2. Averre, Derek in Oleg Reut. 2005. EU-Russia Security relations and the Republic of Karelia. V *Russia and the European Union: prospects for a new relationship*, ur. Oksana Antonenko in Kathryn Pinnick, 155-173. London, New York: Routledge.
3. Baranovsky, Vladimir. 2000. Russia: a part of Europe or apart from Europe? *International Affairs*. Dostopno prek: <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/pdf?vid=4&hid=109&sid=450e36ee-07fe-4ac3-9665-46a09e6e4760%40sessionmgr103> (29. november 2008).
4. Barysch, Katinka. 2005. EU-Russia Economic relations. V *Russia and the European Union: prospects for a new relationship*, ur. Oksana Antonenko in Kathryn Pinnick, 115-131. London, New York: Routledge.
5. Bebler, Anton. 2007. *Uvod v evropske integracije*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
6. Benko, Vladimir. 1997. *Zgodovina mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
7. Berdjajev, Nikolaj Aleksandrovič. 1999. *Novi srednji vek: razmišljanje o usodi Rusije in Evrope*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
8. Boer, Pim den. 1995. Europe to 1914: the making of an idea. V *The history of the idea of Europe*, ur. Kevin Wilson in Jan van der Dussen, 13-82. London and New York: Routledge.
9. Bordachev, Timofei. 2005. Russia's European problem: Eastward Enlargement of the EU and Moscow's Policy, 1993-2003. V *Russia and the European Union: prospects for a new relationship*, ur. Oksana Antonenko in Kathryn Pinnick, 51-66. London, New York: Routledge.
10. Britovšek, Marjan. 1980a. *Carizem, revolucija, stalinizem: družbeni razvoj v Rusiji in perspektive socializma I*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

11. --- 1980b. *Carizem, revolucija, stalinizem: družbeni razvoj v Rusiji in perspektive socializma 2*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
12. Bugge, Peter. 1995. The nation supreme: the idea of Europe 1914-1945. V *The history of the idea of Europe*, ur. Kevin Wilson in Jan van der Dussen, 83-149. London and New York: Routledge.
13. Davies, Norman. 1997. *Europe: a history*. London: Pimlico.
14. Delanty, Gerard in Chris Rumford. 2008. *Nov razmislek o Evropi: družbena teorija in pomeni evropeizacije*. Ljubljana: Založba Sophia.
15. *EU in Rusija obnovili pogovore o strateškem partnerstvu*. 2008. Dostopno prek: <http://evropa.gov.si/novice/20273/> (12. december 2008).
16. Figes, Orlando. 2007. *Natašin ples: kulturna zgodovina Rusije*. Ljubljana: Modrijan: Studia humanitatis.
17. Haukkala, Hiski. 2005. The Northern dimension of EU Foreign policy. V *Russia and the European Union: prospects for a new relationship*, ur. Oksana Antonenko in Kathryn Pinnick, 35-50. London, New York: Routledge.
18. Hay, Denys. 1995. *Evropa: rojstvo ideje*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
19. Južnič, Stane. 1985. *Politična zgodovina 20. stoletja*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
20. *Kievan Rus*. 2009. Dostopno prek: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/317574/Kievan-Rus> (1. junij2009).
21. Lukšič, Igor. 2006. *Politična kultura: političnost morale*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
22. Lynch, Dov. 2005. From Frontier politics to Border policies between the EU and Russia. V *Russia and the European Union: prospects for a new relationship*, ur. Oksana Antonenko in Kathryn Pinnick, 15-33 . London, New York: Routledge.
23. Mau, Vladimir in Vadim Novikov. 2005. Russia-EU relations and the Common European Economic space. V *Russia and the European Union: prospects for a new relationship*, ur. Oksana Antonenko in Kathryn Pinnick, 103-114. London, New York: Routledge.
24. Mazower, Mark. 2002. *Temna celina: 20. stoletje v Evropi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

25. Ornik, Sašo. 2006. *Evropa in Rusija*. Dostopno prek: <http://jinovsvet.com/blog/index.php/2006/06/20/rusija-in-evropa/> (12. december 2008).
26. Petrov, Nikolai. 2005. The implications of Centre-region politics for Russia's North-West border regions. V *Russia and the European Union: prospects for a new relationship*, ur. Oksana Antonenko in Kathryn Pinnick, 133-154. London, New York: Routledge.
27. Pinnick, Kathryn. 2005. Sub-regional organisations in action in North-West Russia. V *Russia and the European Union: prospects for a new relationship*, ur. Oksana Antonenko in Kathryn Pinnick, 225-242. London, New York: Routledge.
28. *Putin: EU in Rusija naj se ne bojita medsebojne odvisnosti*. 2006. Dostopno prek: <http://evropa.gov.si/novice/7243/> (12. december 2008).
29. Rupnik, Anton. 1999. *Tretji Rim: Rusija nekoč in danes*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
30. *Russia*. 2009. Dostopno prek: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/513251/Russia> (5. maj 2009).
31. Sapov, V. 1998. Ruska ideja. *Nova revija* 17 (199/200): 191-193.
32. *Schroeder za strateške odnose Evrope z rusijo*. 2006. Dostopno prek: <http://evropa.gov.si/novice/7199/> (12. december 2008).
33. Solženicyn, Aleksandr Isaevič. 1995. *The Russian question: at the end of the 20th century*. London: Harvill.
34. --- 2001. *Rusija v razsulu*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
35. Šabec, Ksenija. 2006. *Homo europeus: nacionalni stereotipi in kulturna identiteta Evrope*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
36. Theen, Rolf H. W. in Frank L. Wilson. 1996. *Comparative politics: an introduction to seven countries*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
37. Toplak, Cirila. 2003. *Združene države Evrope: zgodovina evropske ideje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
38. Trenin, Dmitri. 2002. *The end of Eurasia: Russia on the border between geopolitics and globalization*. Washington (D.C.): Carnegie Endowment for International Peace.
39. Troyat, Henri. 1981. *Peter Veliki*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

40. --- 1982. *Katarina Velika*. Murska Sobota: Pomurska založba.
41. *Vrh EU-Rusija: Začetek novega obdobja*. 2008. Dostopno prek: http://www.eu2008.si/si/News_and_Documents/Press_Release/June/2706KPV_EU_Rusija1.html (12. december 2008).
42. White, Stephen. 1997. Russia. V *European Political Cultures: Conflict or Convergence*, ur. Roger Eatwell, 193-209. London, New York: Routledge.
43. *Zbliževanje Rusije in EU se bo začelo 4. julija: Novi sporazum za novo poglavje odnosih med EU in Rusijo*. 2008. Dostopno prek: <http://delo.si/clanek/62742> (12. december 2008).